ISSN 2091-1629

मूल्य रु. ४५/-

गौरी मासिक

GAURI MASIK

वर्ष १८, अङ्क ७, २०८० असोज, पूर्णाङ्क २०९

१९ औं
वर्षमा प्रवेश

सा़ल्ट ट्रेडिङ्ग कर्पोरेशन लिमिटेड
द्वारा प्रवर्द्धित
STC ग्याँस

तौल पूर्ण, सुरक्षा सम्पूर्ण

- ISI स्टाण्डर्डको भित्र बाहिर रबर कोट भै बीचमा स्टिलको जाली भएको ३ तहको होजपाइप
- उच्च गुणस्तरको रेगुलेटर
- पुन: प्रयोग गर्न न सकिने प्लाष्टिक सिल भएको सिलिण्डर
- कम्प्यूटर प्राविधिबाट चल्ने प्लान्ट, तौलमा सोह्रै आना ढुक्क हुनुहोस्

सा़ल्ट ट्रेडिङ्ग समूहका उत्कृष्ट खाद्य बस्तुहरु

गृहिणी
चामल
STC PREMIUM RICE

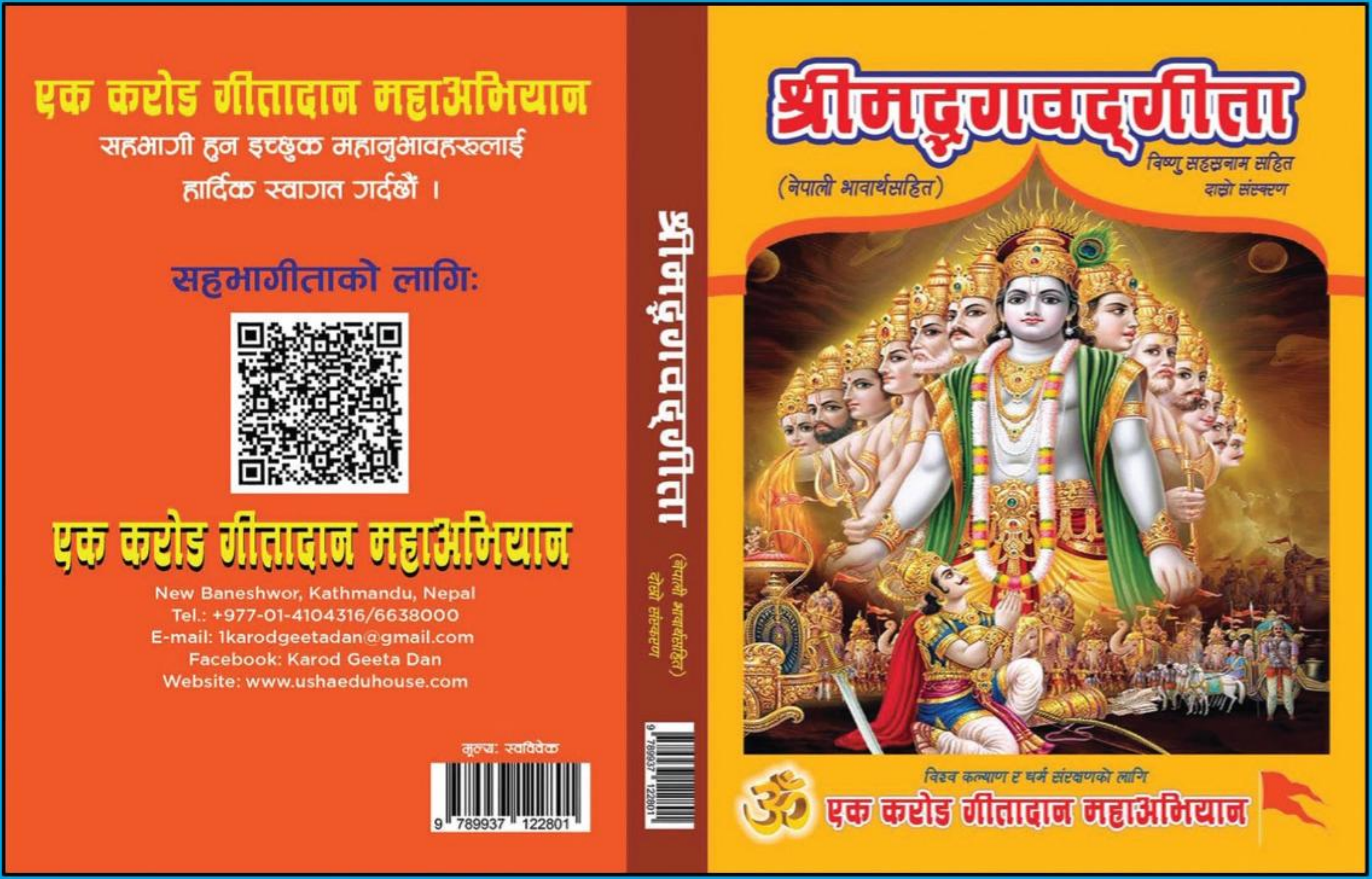

एक करोड गीतादान महाअभियान
सहभागी हुन इच्छुक महानुभावहरूलाई
हार्दिक स्वागत गर्दछौं ।

सहभागीताको लागि:

एक करोड गीतादान महाअभियान

New Baneshwor, Kathmandu, Nepal
Tel.: +977-01-4104316/6638000
E-mail: 1karodgeetadan@gmail.com
Facebook: Karod Geeta Dan
Website: www.ushaeduhouse.com

मूल्य: स्वविवेक
9 789937 122801

श्रीमद्भगवद्गीता (नेपाली भावार्थसहित) ठाडो संस्करण

श्रीमद्भगवद्गीता

(नेपाली भावार्थसहित)

विष्णु सहस्रनाम सहित
ठाडो संस्करण

विश्व कल्याण र धर्म संरक्षणको लागि
ॐ एक करोड गीतादान महाअभियान

संवित परामर्श मण्डल
आबाल ब्रह्मचारी कविराज देवराज आचार्य
प्रा. शिवगोपाल रिसाल
डा. बिनु बाबा अर्याल
सल्लाहकार
श्रीमती गङ्गा कार्की
श्रीमती माधवी नेपाल
श्रीमती शिवा रिमाल
श्रीमती सीता श्रेष्ठ, खड्का
श्रीमती कमला बस्नेत
श्री नवराज लामिछाने
श्री मोहन चौधरी
प्रकाशक/सम्पादक
अर्जुन लामिछाने (९८५१०५३६०१)
व्यवस्थापक
बिदुरप्रसाद अधिकारी
सहयोगी
बिनीता पाठक
साजसज्जाः
बिपीन सोडारी (९८४९८५६२१०)
मुद्रकः किशोर अफसेट प्रेस
अध्यात्म ज्ञान लिनु र दिनु परम धर्म हो ।
एक प्रतिको रू. ४५/-
वार्षिक सदस्यता शुल्क रू. ५००/-
आजीवन सदस्यता शुल्क रू. ५,०००/-
ग्राहक बनेर गौरीको प्रकाशनमा टेवा पुऱ्याइ पुण्य कमाउनुहोस् ।
यस पत्रिकामा प्रकाशित लोख रचनाहरू लेखकका व्यक्तिगत विचार हुन्- सम्पादक

कार्यालय
भुवनेश्वरीमार्ग, पशुपति, काठमाडौं
फोन नम्बर- ९८०३८८८६६७, ९८०३०९२४१७
इमेलः- gauri_2062@yahoo.com / masikgauri@gmail.com

वितरक
विश्व स्वतन्त्र संचार
नयाँबानेश्वर, काठमाडौं, फोन नं.: ९८५१०३०९७२

सुदुर पश्चिम प्रदेशः कैलाली ९८४९९०३०३३ (हरि)
कर्णाली प्रदेशः सुर्खेत ९८६८८९२३४७ (चैते)
लुम्बिनी प्रदेशः नेपालगञ्ज ९८४८०९५०५९ (गङ्गादास)
वाग्मती प्रदेशः हेटौंडा ९८४५३००६०५ (कुञ्जन)
गण्डकी प्रदेशः देवघाटधाम ९८५१०३०९७२ (उद्धव)
मधेश प्रदेशः बर्दिवास ९८४९२१६२५५ (जीवन)
कोशी प्रदेशः विराटचोक ९८०३०९२४१७ (लेखनाथ)

जि. प्र. का. द. नं. ५२/०६२/०६३

हे गौरि शंकरार्धाङ्गि यथा त्वं शंकरप्रिया ।
तथा मां कुरू कल्याणि कान्तकान्तां सुदुर्लभाम् ॥

वर्ष १९, अङ्क १ २०८०, पूर्णाङ्क २०९

असोज २०८०

सोमबार	१	८	१५	२२	२९
मङ्गलबार	२	९	१६	२३	३०
बुधबार	३	१०	१७	२४	गौरी
बिहीबार	४	११	१८	२५	गौरी
शुक्रबार	५	१२	१९	२६	गौरी
शनिबार	६	१३	२०	२७	गौरी
आइतबार	७	१४	२१	२८	गौरी

गौरीको अनुरोध.....!

यस गौरी मासिकको बार्षिक या आजीवन सदस्यता लिएर पनि पत्रिका नपाउनु भएका पाठकवृन्दहरूले कार्यालयमा सम्पर्क गरी छुटेका पत्रिकाहरू संकलन गर्नुहुन अनुरोध छ ।

कार्यालयः भुवनेश्वरी मार्ग, पशुपति
सम्पर्कः ९८४१५३३७८७, ९८०३८८८६६७
९८५१०५३६०१

सम्पादकीय

साहित्यमा अध्यात्मः गौरीको मूल मर्म

प्राचीन साहित्यको इतिहास केलाउँदा वेदसम्म पुग्न सकिन्छ । ऋग्वेदलाई सर्वप्राचीन साहित्यको रूपमा लिइन्छ । वेदपछि रचना भएका उपनिषद्, पुराण, गीता आदि सबै सत्साहित्य हुन् । किनकि यी सबै मानवमात्रको हितको निम्ति रचना गरिएका विषय हुन् । भनिएको पनि छ, 'हितेन सहितं तस्य भावः साहित्यम्' अर्थात् हितले युक्त भाव नै साहित्य हो । प्राचीन सत्साहित्यहरूलाई आदर्श मानी धार्मिक, सांस्कृतिक एवम् आध्यात्मिक विषयवस्तु समेटी प्रकाशन शुरू गरिएको गौरी मासिक एउटा विशुद्ध साहित्यिक पत्रिका हो । वर्तमान समयमा नेपाली साहित्य जगतमा गौरी मासिक एउटा छुट्टै पहिचान बनाउन सफल भएको छ । वेद, पुराण, उपनिषद्, भागवत आदि प्राचीन साहित्यले दर्शाएका मानवोपयोगी मूल्य र मान्यतालाई स्थापित गर्दै समाजलाई सकारात्मक दिशा निर्देश गर्न गौरीजस्ता पत्रिकाहरूको अहम् भूमिका रहेको हुन्छ ।

हाम्रो समाजमा हरेक क्षेत्रमा विकृति र विसंगति मौलाएका छन् । नेपाली साहित्य जगत् पनि यस्ता विकृति र विसंगतिबाट अछुतो रहेको छैन । वर्तमान समयमा कतिपय साहित्य समाजको हित गर्ने भन्दा क्षणिक मनोरञ्जनका निम्ति अस्लिनता, कामुकताका विषयलाई प्रसय दिएको पाइन्छ । यस्ता विषयलाई साहित्य सम्झने जमातले भने गौरीलाई साहित्य नमान्न पनि सक्दछन् । तर, निष्पक्ष रूपले विश्लेषण गर्ने हो भने गौरीले साहित्यका हरेक परिभाषा र सारलाई आफूमा समाहित गरेको छ । अध्यात्मलाई साहित्य नठान्ने जमातले गौरीको पहिचान माथि नै प्रश्न गर्ने गर्दछन् । यी सबै प्रतिकुलतालाई परास्त गर्दै यो आध्यात्मिक साहित्यिक पत्रिका विगत १९ वर्षदेखि निर्वाद प्रकाशन भइरहेको छ । यस अवसरमा हामी हाम्रा समस्त विद्वान् लेखक, पाठक एवम् सहयोगी महानुभावहरूमा हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछौं । अस्तु,

यसभित्र

शुभकामना

१९ औं वर्षको.... प्रा.डा. ऋषिराम पोखरेल ३
सम्पादकीय ३

कविता

गौरी उदाएपछि ठाकुर शर्मा, भण्डारी ४

शुभकामना

गौरी मासिकलाई... मुकुन्द शर्मा, चालिसे ५

समीक्षा

गौरीलाई सोलोडोलो.... विजयराज न्यौपाने ७

गीताज्ञान

सांख्ययोग आचार्य खेमराज केशवशरण ९

आध्यात्मिक वार्ता

अहैतुकी भक्ति.... श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म' ११

समसामयिक

पितृयज्ञ...... सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल १३

संस्कार

के हो पितृपक्ष ? पं. बालमुकुन्द देवकोटा १७

दस्तावेज

आशौच र ...... प्रा.डा. आनन्दप्रसाद घिमिरे १९

इतिहास

देवपत्तन ग्वःल...... शङ्करमान भण्डारी २३

लघुकथा

शून्यको आवाज मुना अर्याल, धिताल २५

नियात्रा

वाराणासीमा खातैखात रामप्रसाद पन्त २७

फर्केर हेर्दा

गौरी वर्ष १८ मा प्रकाशित लेखरचना ३०
गतिविधि ३५

१९ औं वर्षको शुभकामना

–प्रा. डा. ऋषिराम पोखरेल

छोरी, गौरी, दिदी बन्दै नेपाली जनकी तिमी
उन्नाइसौं वर्ष लाग्यौ मेची काली सबै घुमी ।
सयौं वर्ष अझै बाँचे तिमी घर घरै डुली
उन्नाइसौं वर्ष लाग्दा पितृको आशीसै मिली ॥

नानी अर्जुनकै मात्रै हैनौ हाम्री पनि प्रिया
घुमेरै विश्वका सारा घरका द्वार द्वारमा ।
हिन्दु धर्म र ओमकार परिवार कहाँ सधैं
धर्म सन्देश बोकेर राष्ट्रप्रेम जगाउँदै ॥

शुभाशीर्वाद सबले दिउन् मङ्गल कामना
हिमालकी तिमी छोरी विश्व माता बनी यहाँ ।
सुख, शान्ति र संमृद्धि, समुन्नति गरी सदा
गाण्डिवीझैं बन सधैं हाम्रो छ शुभकामना ॥❖

– गोकर्णेश्वर न.पा-१ सुन्दरीजल, काठमाडौ

'गौरी' उदाएपछि !

✍ ठाकुर शर्मा, भण्डारी

गौरी-शङ्करको निवास धरती 'गौरी' उदाएपछि
यो आध्यात्मिक भावनासँगसँगै 'गौरी' सजाएपछि ।
स्रष्टाका नवदृष्टिका सृजनले 'गौरी' सघाएपछि
आस्थामा नवधा-विधा प्रकट भो 'गौरी' रमाएपछि ।१।
'गौरी'को शुभ-वार्षिकोत्सव यहाँ मान्छौं खुलाई मन
भो 'उन्नाइस वर्ष'को सबल यो साहित्य-भाका दिन ।
आफ्नो संस्कृति-सभ्यतासँगसँगै 'गौरी' अगाडि बढ्यो
भाषा-उन्नतितर्फ दृष्टि बलियो पार्दै गएको थियो ।२।
अज्ञानी मन माइन्न यो हरघडी गर्दै गयो चिन्तन
'गौरी'को करूणा विचारसँगमा सत्प्रेमको मन्थन ।
निष्ठावान् हितकार्यमा सबलता, यथार्थमा अग्रता
भाषा-प्रेम उदारता, सजगता सङ्कल्पमा शुभ्रता ।३।
अन्तर्दृष्टि खुलाउने विषयमा विद्वान्हरूको मत
स्रष्टा-सृष्टि उदारता विबुधको पाएर भो उन्नत ।
स्रष्टाको अभियानले गतिलिँदा बन्दै गयो प्रेरक
सारा मानवको हितार्थ गतिमान् 'गौरी' भयो सार्थक ।४।
छन् दृष्टान्त यहाँ सुभाषित-कला विद्या खजाना यहाँ
विद्वान् श्रेष्ठ विचारले गतिदिने आनन्द भर्छन् जहाँ ।
दैवी-शक्ति उदाउने हृदयमा सद्भाव बर्साउँछन्
नेपालीपनको प्रबुद्ध जनको लेखाइ सम्झाउँछन् ।५।
यो आध्यात्मिक ज्ञानको विषयमा आँखा खुलाई दिने
आफ्नै संस्कृति-साधना-प्रकृतिका भाका यहाँ पाइने ।
धेरै चित्र-विचित्रका रमणमा आलेखमा आउँछन्
गौरी-शक्ति उदाउने कृति-सुधा सन्देशमा ल्याउँछन् ।६।
संस्कारी मन माझमा बसिदिने लेखाइमा दीप्ति छ
भाषा-संस्कृतिको सुरम्य रचना आई यहाँ तृप्ति छ ।
आलङ्कारिक शब्द-शब्द गरिमा राख्ने बनोस् व्यापक
भावी सुन्दर यामको प्रकृति होस् सत्कर्म होस् सार्थक ।७। ❖

-धुम्बाराही, काठमाडौँ

गौरी मासिकलाई शुभकामना पुष्प

मुकुन्द शर्मा, चालिसे

यो हो श्रीशिवको सुरम्य धरणी नेपालनामाङ्कित
पुर्खाको अवदान पुण्य बलले बन्दै रह्‍यो रक्षित
पायौँ आज उही मही जुन सुने मात्रै खुसी आउँछ
गौरी मासिकले सदैव यसकै आदर्श झल्काउँछ ॥

छापिन्छन् रचना यहाँ मुलुकका स्रष्टाहरूका जति
हुन्छन् सुन्दर पढ्न लायक सबै उत्साहदायी अति
भाषा शुद्ध सफा र शोभन दिँदै आनन्द बोलाउँछ
मानौँ शान्त मृगस्थली विपिनले अव्यक्त सम्झाउँछ ॥

कोही शोधकथा दिऊन् विगतका आख्यान झल्काउँदै
कोही चाहिँ निबन्धमा महकिऊन् भावार्थ राम्रो दिँदै
लर्काऊन् कविता कुनै लय भरी माधुर्यका छाँटमा
गौरीमा सब ती समाहित बनून् शालीनतासाथमा ॥

जोड्नैपर्छ समाजमा जतिसक्यो अध्यात्मको चेतना
तोड्नैपर्छ विषाद दम्भ खलता विद्वेषको भावना
झल्काइकन विश्ववादसितको चैतन्य सर्वेश्वर
त्यस्तो तत्त्व खुलाउने कलमले पाऊन् यसैको भर ॥

चोखो कार्य बुझी अहर्निश रही एकान्त निष्ठासित
गौरी मासिक पत्रिका नियमले गर्ने सुसञ्चालित
बाँड्ने पाठकवर्गमा सहजले केही नमानी धक
ती सम्पादकमण्डलीकन दिऊन् वागीश्वरी आसिक ! ॥

हे गौरी ! इतिहास कायम गरी जाऊ उकालो तिमी
भर्दै अक्षरको प्रकाश पथमा ल्याऊ उज्यालो तिमी
तिम्रो सिर्जनशीलतासित मिलोस् नेपालको सुस्वर
हाम्रो मौलिक सभ्यता र गरिमा आफ्नै छटामा छर ॥❖

–कैलासकुञ्ज, बूढानीलकण्ठ

यदि तपाई धितोपत्र (शेयर, ऋणपत्र, सामूहिक लगानी योजनाको इकाई आदि) मा लगानी गर्दै हुनुहुन्छ भने लगानी गर्नु अघि निम्न कुराहरुमा विशेष ध्यान दिनुहोस् ।

- धितोपत्रमा गरिने लगानीमा प्रतिफल तथा जोखिम दुवै हुने हुँदा हल्ला, अनावश्यक प्रचार प्रसार वा कसैको बहकाउमा नलागी बजार तथा कम्पनीको बास्तविक बस्तु स्थिति बुझेर आफ्नो स्वविवेकमा नै लगानी सम्बन्धी निर्णय गर्नुहोस । साथै आफ्नो जोखिम बहन गर्न सक्ने क्षमताको मूल्यांकन समेत गर्नुहोस् ।
- धितापत्रको प्राथमिक बजारमा निष्काशन गरिने धितोपत्रमा लगानी गर्नुअघि धितोपत्र निष्काशनकर्ता कम्पनीको आव्हानपत्र तथा विवरणपत्र मार्फत प्रवाहित जानकारीहरू मूख्यतया कम्पनीको संस्थापक तथा व्यवस्थापन पक्ष, वित्तीय स्थिति (नेटवर्थ, नाफा नोक्सान स्थिति, आदि), लगानी योजना, जोखिम पक्ष, क्रेडिट रेटिङ्गको स्तर जस्ता कुराहरूको विश्लेषण गर्नुहोस् ।
- नेपाल धितोपत्र बोर्डमा दर्ता भएको तथा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज (नेप्से)मा सूचीकृत धितोपत्रमा मात्र लगानी गर्नुहोस् ।
- प्राथमिक बजारमा लगानी गर्न निक्षेप सदस्यकोमा हितग्राही खाता (Demat Account) खोली आफ्नो बैकं खाता रहेको बैंकबाट आस्वा वा सि-आस्वा रजिष्ट्रेशन नं. लिई अनलाईनबाट सहजरूपमा लगानी गर्नुहोस् । धितोपत्र बजारमा लगानी गर्न हितग्राही खाता (Demat Account) अनिवार्य गरिएको हुँदा, सिडिएस एण्ड क्लियरिङ्ग कम्पनी लिमिटेड (सिडिएससी) तथा निक्षेप सदस्यसँग सम्पर्क राखी बैंक खाता सहितको ग्राहक परिचय विवरण (KYC Form) अनिवार्यरूपमा भरी हितग्राही खाता (Demat Account) खोलेर धितोपत्र खरिद बिक्री कारोवार गर्नुहोस् । आफूले खरिद गरेको धितोपत्र समयमै आफ्नो खातामा जम्मा भए/नभएको ध्यान दिनुहोस् ।
- धितोपत्र बजारमा देशको समग्र आर्थिक तथा राजनैतिक स्थितिले प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने भएकाले धितोपत्रमा लगानी गर्दा यस प्रति समेत सजग रहनुहोस् ।
- धितोपत्रको दोस्रो बजारबाट कारोबार गर्दा सधै नेप्सेको विद्युतीय कारोबार प्रणाली वा बोर्डबाट अनुमति प्राप्त धितोपत्र दलाल तथा तिनको शाखा कार्यालयबाट मात्र गर्नुहोस् ।
- धितोपत्र कारोवारमा रकमको लेनदेन गर्दा अनुमति प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था मार्फत मात्र गर्नुहोस् ।
- पूँजी बजार सम्बन्धी नीति, नियम तथा निर्देशनहरूले धितोपत्रको मूल्यमा असर पार्ने भएकाले सुसूचित निर्णयका लागि बोर्ड, नेप्से, नेपाल राष्ट्र बैंक, अर्थ मन्त्रालय तथा बीमा समितिको वेबसाइट हेर्ने गर्नुहोस् ।
- बोर्डबाट रेडियो नेपालमार्फत प्रत्येक महिनाको पहिलो र तेस्रो शनिबार बिहान ७.४० देखि ७.५५ सम्म सञ्चालन गरिने धितोपत्र तथा वस्तु विनिमय रेडियो कार्यक्रम सुनेर बजार सम्बन्धी जानकारी लिनुहोस् ।
- लगानीकर्ताको अधिकार तथा जिम्मेवारी सम्बन्धमा धितोपत्र सम्बन्धी ऐन नियम, कम्पनी ऐन तथा अन्य सम्बन्धित ऐन नियमहरूको साथै बोर्डबाट भएका व्यवस्थाहरूबारे जानकारी राख्न धितोपत्र सम्बन्धी ऐन नियमहरू र अन्य व्यवस्थाको जानकारी बोर्डको वेबसाइट (www.sebon.gov.np) तथा बोर्डको सम्बन्धित प्रकाशनमार्फत समेत हेर्नुहोस् ।

धितोपत्रमा लगानी सम्बन्धमा कुनै जिज्ञासा, गुनासा तथा उजुरीहरू भएमा बोर्डको वेवसाईटमा रहेको Grievance button वा gunaso@sebon.gov.np वा टोल फ्रि.नं. १६६०-०१-४४४३३ (नि:शुल्क) वा हटलाइन नं ५५४४०७६ वा बोर्डको ठेगानामा पठाउनुहोस् ।

नेपाल धितोपत्र बोर्ड
पो.व. नं. ९०३१, खुमलटार, ललितपुर
फोन: ०१-५५४१०५७, ५५५११६२, ५५४४०७७, ५५५०५११
फ्याक्स: ०१-५५४१०५८ टोल फ्रि.न. १६६०-०१-४४४३३
ईमेल ठेगाना: support@sebon.gov.np
वेबसाइट: www.sebon.gov.np

जन्म
२०१५/०५/१५

स्वर्गारोहण:
२०८०/०५/०३

स्व. विमला कार्की विष्ट

हार्दिक श्रद्धाञ्जलि !

प्यारी बहिनी विमला कार्की, विष्टको असामयिक निधन भएकोले मृतात्माको बैकुण्ठबासको कामना गर्दै हार्दिक श्रद्धाञ्जलि अर्पण गर्दछु । साथै यस दु:खद घडीमा शोक सन्तप्त परिवारजनमा धैर्य धारण गर्ने शक्ति प्रदान गरून् भन्दै भगवान्सँग प्रार्थना गर्दछु ।

कमला बस्नेत एवम् समस्त दिदीबहिनीहरू

गौरीलाई सोलोडोलोमा दृष्टि दिादा

–विजयराज न्यौपाने

अध्यात्म साहित्य, संस्कृत साहित्य तथा नेपाली साहित्यसमेतको समिश्रणबाट सिर्जित साहित्यिक पत्रिका हो 'गौरी' । आध्यात्मिक, धार्मिक तथा सांस्कृतिक बिम्ब पनि यसैमा प्रतिबिम्बित भएको पाइन्छ । नैतिक, चारित्रिक, मानवीय गुणको विकासमा जोड दिँदै अध्यात्म ज्ञान विज्ञानका क्षेत्र त्यसमा पनि सनातन वैदिक शैव धर्म संस्कृतिको उत्थानमा विशेष पहिचान बनाउँदै आएको गौरी मासिक पत्रिका सञ्चालनमा आएको १९औं वर्षगाँठ मनाउन लागेको अवस्थामा यसको सोलोडोलोमा समीक्षा गर्ने प्रयत्न गरिएको छ । आफ्नो जीवनलाई जतिसक्दो प्राकृतिक, सम्यक, उदार र शिष्ट बनाउँदै आएका सन्त अर्जुन लामिछाने पशुपतिनाथमा लाग्ने अनेक पर्व विशेषको भीडमा आफूलाई अलग्गै देखिने गरी गौरीको प्रकाशक एवम् सम्पादकका रूपमा स्थापित भएका छन् र सुपरिचित पनि हुँदैआएका छन् । उनी विद्वान् विदुषी, लेखक, सन्त सज्जनका सङ्गतले खारिदै अगाडि बढिरहेका देखिन्छन् ।

गोरखा घर भए पनि पशुपति, जय बागेश्वरीमा जो मिलेको पर्णमय कुटीमा एकल पुरुष जीवन सात्विक ढङ्गले यापन गर्दैआएका लामिछानेसँग योग्यताको प्रमाणपत्र कुन तहसम्मको छ त्यो मलाई थाहा भएन तर स्वाध्ययनले उनको ज्ञान खारिदै, माझिदै गएको पाइन्छ । उनले गौरी पत्रिकाको माध्यमबाट शिष्ट साहित्य प्रकाशनमा विशेष योगदान गरेका छन् । वास्तवमा गौरी मासिक पत्रिकाको कुनै अङ्क पढ्दापढ्दै यसले मेरो मनलाई छोयो । यसैबाट टेलिफोन र इमेल ठेगाना नोट गरेर एउटा कविता पठाएँ र समयमै प्रकाशन पनि भयो । यसपछि बेला बेलामा रचना पठाउँदै आएको पनि छु । अब त गौरी मेरो जीवनको सशक्त अङ्गजस्तै भएको छ । गौरीकै माध्यमबाट आध्यात्मिक, साहित्यिक, प्राज्ञिक सम्बन्ध बाक्लिएको र बलियो बन्दै गएको महसुस भएको छ । दिनानुदिन गौरीका निस्कदै गएका अङ्कहरू पठनीय, सङ्ग्रहणीय बन्दै गएको प्रतित हुन्छ ।

गौरी एउटा शिष्ट साहित्यिक पत्रिका हो यद्यपि यसमा आध्यात्मिक, सांस्कृतिक, धार्मिक लेखहरू प्रकाशनमा आएका छन् । वास्तवमा इतिहास, पुराण, लोकजनजीवनका विविध आयामका रूप, सौन्दर्य, रस, अलङ्कार, छन्द आदिका हिसाबले लेखिएको गद्यात्मक वा पद्यात्मक रचनालाई नै साहित्य भनिन्छ । यस्ता पत्रिका पढ्दा बेग्लै रसानुभूति, आनन्दानुभूति हुन पुग्दछ । यस्तो सुनौलो अनुभूति हामीले गौरी पढ्दा गरेका छौँ/छैनौँ यसबाट सिधैँ आँकलन गर्न सकिन्छ ।

गौरी एक सनातन संस्कृति, अध्यात्मलाई आत्मसात गरेको परिस्कृत भावमय साहित्यिक पत्रिका नै हो । साहित्य पढ्दा आनन्दानुभूति, नवीन चेतनामय अनुभूति हुनुपर्दछ । त्यसैले आनन्दमय, चेतनामय रसप्रधान हुनु पर्दछ साहित्य । दृश्य जगत् र अदृश्य अन्तर्जगत्को समेत दर्शन गराउन सक्षम हुनुपर्छ साहित्य । विचारोत्तेजक लेख, कविता, नियात्रा, समीक्षा, लोकबार्ता, स्थानपरिचय, सस्मरण, योग, ज्ञान विज्ञान, समय सन्दर्भका चाडपर्व, सुस्वास्थ्य र समृध्दि, धार्मिक, सांस्कृतिक, साहित्यिक गतिविधि जस्ता विषय यसले समेट्ने प्रयत्न गरिरहेको देखिन्छ । बरू पाठक प्रतिकृयाको स्तम्भ पनि थपेर पाठक अपेक्षा अनुकूल बनाउन कति युक्तिसंगत हुन्छ त्यति गरे पनि हुन्छ । यसरी विविध साहित्यका आयामहरूलाई संयोजन गरेर 'गौरी'को स्वरूप दिइएको छ र निरन्तर दिँदै परिस्कृत गर्दै पनि जानु पर्दछ ।

'मातृदेवो भव, मातापृथिवीपुत्रोहम् पृथिव्याः' आमा देवता समान हुनुहुन्छ । म पृथिवी पुत्र/ पुत्री हुँ भन्ने भाव भरेर हाम्रा पौराणिक आर्षकाव्यः रामायण, महाभारत, पुराणहरूले आमाको महिमा गाएका छन् । अन्न, फल, जल, आश्रयस्थल प्रदान गर्ने पृथ्वी माताको महिमा जति गाए नि कमै हुन्छ । हाम्रा मातृशक्ति तथा पौराणिक मातृवर्गकी एकमुष्ट प्रतीक हुन् गौरी । यस पत्रिकाको नामकरण पनि उनै मातृशक्तिको बिम्बबाट टिपिएको अत्यन्तै प्रिय नाम "गौरी" स्वागतयोग्य

छ । यस पत्रिकामा गौरीलाई सम्बोधन गरी कविहरूले यसरी कोमल कविता पुष्प अर्पण गरेको पाइन्छ ।

हे गौरी ! प्रभु शम्भुकी सहचरी जस्तै बनेकी तिमी
विद्वान्का रचना र चिन्तन सधैँ बोकेर विश्वै घुमी ।

(कवि प्रा. डा. ऋषिराम पोखरेल, गौरी, वर्ष १७ अङ्क १)

गौरी धन्य बनेकी छन्, विशाल परिवारमा
राष्ट्रव्यापक छन् गौरी, धर्म अध्यात्म धारमा ।

(कवि शिवगोपाल रिसाल गौरी, वर्ष १७ अङ्क १)

गरूँ राधालाई नमन जुन तिम्री सहचरी
सयौँ लीलाधारी प्रभु ! झुकिरहूँ जीवनभरि ।

(कवि मुकुन्द शर्मा चालिसे, गौरी, वर्ष १८, अङ्क ९)

हे गौरी ! शुभकामना छ अहिले यी हात जोडिकन
तिम्रा लक्ष्य पुरा हउन् हरदिनै हट्दै रहुन् अड्चन ।

(कवि डा. नारायण निरौला, गौरी, वर्ष १७, अंक १)

गौरी ज्ञान दिने अतुल्य गुरूमा हौ ज्ञानकी कुञ्जिका
पढ्दा मिल्छ सबै अमूल्य सूचना सामग्री संज्ञानका ।

(कवि दामोदर अर्याल 'हितकर', गौरी, वर्ष १७ अंक १)

हाम्रो मौलिक रीति संस्कृति सदा, छोपी अगाडि बढे
नारी शिल सदा गरे वरण रे, आदर्श बान्की भरे
तिम्रो आयु बढोस् चिरायु कविता, हामी सदा गाउला
हे गौरी ! शुभकामना हृदयले, सर्वत्र घन्काउला ।

(कवि विजयराज न्यौपाने, गौरी, वर्ष १७, अङ्क १)

यस्तै प्रसङ्गमा यो गौरी मासिक पत्रिकाको अर्को विशेषता हो महिना र पर्व विशेषका आधारमा मुखपृष्ठको आवरण कला/तस्वीर झल्काउनु र सोही अनुसारका विशेष लेख प्रकाशमा ल्याउनु ।

अर्को हो मन, आत्मा र परमात्मालाई जोड्ने खालका सन्त वाणी, विचारप्रधान लेखलाई प्राथमिकता दिनु । कल्पना, हचुवा अनुमानका कुराभन्दा सत्य प्रमाणित, वैज्ञानिक र तर्कसंगत विषयलाई जोड दिनु ।

हरेक लेखरचनामा चित्रसमेत प्रस्तुत गरेर पत्रिका सचित्र बनाउन प्रयत्नरत रहनु । कुनै दिन रङ्गिन चित्रात्मक बनाउन सकिए झन् राम्रो हुनेछ । लेखरचनामा विविधता ल्याउन पाठक प्रतिकृया स्तम्भ राखी रायसुझाव सङ्कलन र परिमार्जन गर्दै जान सकियोस् । यसबाट पत्रिका लोकसम्मत उपयोगी बन्दै जान सम्भव हुनेछ ।

गौरीलाई शुभकामना !

मन्दिरा सेढाईं

जीवनका दुःख कष्ट बिर्साउँछौ साथी
धर्मको मर्म सिकाउँछौ तिमी त्यसै माथी ।
फल्नु,फुल्नु सधैं तिमी शिखरमा चुम्नु
नेपालमा मात्र होइन विश्व भरी घुम्नु ।
गौरी तिम्रो जन्म हुनु अहोभाग्य हाम्रो
तिमी भित्र हराउँदा लाग्छ सन्सार राम्रो ।
धर्म कर्म सँगसँगै ज्ञानको ज्योती छर्ने
आज्ञानता हटाएर दिव्य दर्शन गर्ने ।
हिमाल झैँ अटल हुनु सागर झैँ बिशाल
भनुन सारा दुनियाँले चन्द्रमाको मिशाल ।
सङ्कुचित सोचाइलाई पाखा लगाएर
प्रगतिको शिखर चुम्नु आशा जगाएर ।
दिव्य रूप चन्द्रमा झैँ तिम्रो बार्है मास
सञ्चारको दुनियाँमा बन्नु तिमी खास ।❖

मलेखु,धादिङ

यसप्रकार गौरीलाई केन्द्रविन्दुमा राखेर पत्रिकालाई समय सापेक्ष बनाउन प्रकाशक/ सम्पादक अर्जुन लामिछाने एकमुष्ठ संलग्नता जनाएकाले उनको अविराम गति अगाडि बढिरहनेछ । वर्षमा एकपटक गौरीको प्रकाशन भएको उत्सवमा वर्ष दिनभरि लेखरचना छापिएका सम्बन्धित लेखक, समक्षीक, कविहरू जुटाउन, चिनाजानी र विचार विमर्श गराउन र त्यसबाट गौरीलाई अझ रचनात्मक बनाउन मद्दत पुग्ने थियो कि भन्ने जिज्ञासा राखी गौरी अझ उचाईमा पुग्न सकोस् भन्ने शुभकामना राख्दछु ।❖

–सामाखुशी, काठमाडौं

गीता द्वितीय अध्याय

सांख्ययोग

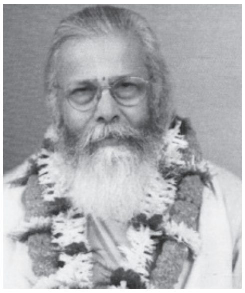

–आचार्य खेमराज केशवशरण

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन।
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि ।४७।

अन्वयः तं अधिकाः कर्माणि एव फलेषु कदाचन मा। कर्मफलहेतुः मा भूः तं अकर्मणि सङ्गः मा अस्तु॥

सरलार्थः तिम्रो अधिकार कर्ममा छ, फलमा कहिल्यै छैन। कर्मफललाई हेतु मान्ने तिमी नबन, कर्म नगर्ने पनि नहोऊ।

भावार्थचन्द्रिकाः यस श्लोकमा भगवान्ले निष्काम कर्मयोगको स्वरूप संफन चाहनेहरूका लागि मन्त्र वरावर चार कुरा भन्नुभएको छ। यस श्लोकमा चार चरणमा चारोटै सारपूर्ण कुरा भनिएका छन्।

पहिलो कुरा हो तिम्रो अधिकार कर्ममा मात्र छ। दोस्रो कुरा हो फलमा तिम्रो कल्यिै अधिकार छैन। तेस्रो कुरा हो कर्मफललाई हेतु मानेर काममा लाग्ने नबन। अनि चौथो कुरा हो अकर्म (कर्म नगर्नु) मा तिम्रो आसक्ति नहोस्।

कर्ममा तिम्रो अधिकार छ भन्ने घोषणाले जीवमात्रलाई साध्यविहित कर्म गर्न सक्ने अधिकार भएको कुरा सिद्ध हुन्छ। व्यक्तिका लागि उत्थान र प्रगतिको आधार भन्नु कर्म नै हुन्छ अनि त्यो कर्म गर्ने अधिकार व्यक्तिलाई प्राप्त छ भन्ने भगवान्को सन्देश सम्पूर्ण जीव जगत्का लागि शुभ आश्वसन हो।

अधिकार शब्दले कर्म विधानमा व्यक्तिको स्वतन्त्रता रहेको कुरा स्पष्ट हुन्छ। कर्म मानिसले गर्न सक्दछ तर फलमा उसको अधिकार हुँदैन। फल अनुकूल प्रतिकूल जस्तो भए पनि उसले स्वीकार गर्नै पर्दछ। फल प्राप्तिमा मानिस स्वतन्त्र हुन्न। त्यसैले त्यसप्रति निरपेक्ष रहेर ईश्वरार्पण बुद्धिले जगत्प्रति कल्याणकामना राख्दै कर्तव्य कर्म गर्नुपर्दछ। कर्तव्यभावनाद्वारा प्रेरित भएर कर्म गर्नु पर्दछ। फलाशामा जेलिएर होइन। कर्तव्यका रूपमा आइपरेको कर्म गर्दिन पनि भन्नुहुन्न र फल प्राप्त भएमात्र कर्म गर्दछु पनि भन्नुहुन्न। कर्म नगर्नाले अकर्मण्य बनिन्छ। अकर्मण्यताबाट आलस्य, निद्रा, प्रमाद, जडता र अज्ञान बढ्दछ। किनभने यी तमोगुणद्वारा सिर्जित अवगुणहरू अकर्मण्येताबाटै उब्जिने र फैलिने गर्दछन्।

विरूवा लगाउने, मलजल र गोडमेल गर्ने गऱ्यो भने फल त नलाग भने पनि लागिहाल्छ। तर मलजल र गोडमेलपट्टि चाहिँ पटक्कै ध्यान नदिई फलको मात्र सपना देखिरहृयो भने विरूवा राम्रो हुर्कनै सक्दैन। त्यस पछिको परिणामको त कुरै छोडिदिए हुन्छ। त्यति भए पछि आफैं शुभ परिणाम प्राप्त हुन्छ। भगवान्को निर्देश यतै लक्षित देखिन्छ।

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनञ्जय।
सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते।४८।

अन्वयः हे धनन्जय सिद्ध्यसिद्ध्योः सम भूत्या योगस्यः कर्माणि कुरु समत्वं योग उच्यते।

सरलार्थः हे अर्जुन ! आसक्तिलाई त्यागेर सफलता र असफलतामा समभाव राखेर योगस्थ बन अनि कर्म गर। सफलता र असफलता हानि र लाभ, जय र पराजय यी सबै विषम स्थितिमा समान रहनु नै योग हो।

भावार्थचन्द्रिकाः कुनै कर्म, कुनै फल, कुनै लौकिक पदार्थ, नातागोता आदिमा आसक्ति नराखी सिद्धि र असिद्धिमा समानता मान्दै अनुकूल, प्रतिकूल, प्रिय, अप्रिय, मान अपमान सबैमा समभाव राखेर कर्म गर्ने प्रेरणा यहाँ भगवान्ले दिनुभएको छ। योगस्थ बनेर अर्थात् योगमा रहेर कर्म गर्ने प्रेरणा दिइसकेपछि योग

चाहिं के हो त भन्ने संभावित प्रश्नको समाधान दिंदै भगवान्ले यसै श्लोकमा योगको परिभाषा पनि बताउनु भएको छ– समत्वं योग उच्चते भनेर ।

गीताको नाम योगशास्त्र रहेको छ र समत्वलाई अर्थात् समभावलाई योग भनिएको छ । यसको सार के निस्कन्छ भने गीताको मूल भावभूमि समता हो । फलाशा नलिई योगस्थ बनेर ईश्वरार्पण बुद्धिले कर्तव्य कर्म गर्नु निष्काम कर्मयोगको आदर्श हो । गीतालाई जुन विशेषताले विश्वप्रसिद्ध बनायो त्यो यसै आदर्शमा आधारित छ । भगवान्को यो मन्त्रमय निर्देश सफल जीवनका हिमायती प्रत्येक साधकका लागि अनुसरणीय छ ।

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनञ्जय ।
बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥४९॥

अन्वयः धनञ्जय, बुद्धियोगात् कर्म दूरेण हि अवरम् । बुद्धौ शरणम् अन्वियत फलहेतव कृपणा ।

सरलार्थः हे अर्जुन ! बुद्धियोगभन्दा कर्म धेरै नै तल्लो हो । त्यसैले तिमी बुद्धिमा शरण लेऊ । फलमा आसक्त भएर कर्म गर्नेहरू ज्यादै कंशल हुन् ।

भावार्थचन्द्रिकाः सकाम भावले गरिएको कर्म बुद्धियोग (बुद्धियोग) समता भन्दा धेरै नै निकृष्ट हो भनेर भगवान्ले निष्काम कर्मयोगको सारतत्त्वलाई छोटकरीमा संझाइदिनुभएको छ । बुद्धियोग जहाँ हुन्छ, त्यहाँ गरिएका कर्महरू कुनै पनि बन्धकारक हुँदैनन् । अनासक्त मनले ईश्वरार्पण बुद्धिले गरिएका कर्महरूले कहिल्यै अवलेप खडा गर्दैनन् । फलहेतु (कर्मको फल आफ्नो प्रवृत्तिको हेतु मान्ने) बन्नु कृपण बन्नु हो । निम्नतम कोटिको कार्यकर्ता बन्नु हो । बुद्धियोग (समता) को स्थितिमा पुग्नु भनेको साधनाको उच्चतम स्थितिमा पुग्नु हो । यस स्थितिमा पुग्नु अनन्य भगवद्भक्तिको आदर्श जीवनमा आवश्यक हुन्छ । आफ्ना जीवनदाता परमप्रिय इष्टदेव प्रभुप्रति निश्छल निर्मल भक्ति जागृत नभई उहाँप्रति निष्काम प्रेम नजागी मानिस समताको स्थितिमा पुग्न समर्थ हुँदैन । किनभने सर्मपणको भावनामा पुग्नु प्रभुप्रेम नजागी संभव हुँदैन ।

क्रमशः

(आचार्य खेमराज केशवशरण २०७४ साल साउन १८ मा ब्रह्मलीन हुनुभएको हो । उहाँको पारिवारिक श्रोतबाट प्राप्त पाण्डुलिपिलाई यस स्तम्भमा प्रकाशन गरिंदै आइएको छ ।)

असोज महिनाका पर्व तथा विदा

१ हरितालिका तीज व्रत (महिला विदा)/विश्वकर्मा पूजा/कन्या सङ्क्रान्ति/गणेश चतुर्थी व्रत/वास्तु दिवस
२ ऋषि पञ्चमी/मङ्गल चौथी व्रत
३ संविधान दिवस
४ सूर्य षष्ठी
५ महालक्ष्मी व्रतआरम्भ
६ राधा जन्मोत्सव
८ हरिपरिवर्तिनी एकादशी व्रत
९ वामन द्वादशी व्रत
१० प्रदोष व्रत/विश्व पर्यटन दिवस
११ इन्द्रजात्रा (काठमाडौं उपत्यका बिदा)/अनन्त चतुर्दशी व्रत
१२ पूर्णिमा व्रत/चेपाङ चोनाम पर्व
१३ सोह्रश्राद्ध प्रारम्भ (प्रतिपदा श्राद्ध)/द्वितीया श्राद्ध
१४ तृतीया श्राद्ध
१५ चतुर्थी श्राद्ध/विश्व अहिंसा दिवस
१६ मङ्गल चौथी व्रत/पञ्चमी श्राद्ध
१७ षष्ठी श्राद्ध
१८ सप्तमी श्राद्ध
१९ महालक्ष्मी व्रत समाप्ति/अष्टमी श्राद्ध
२० जितिया पर्व (पर्व मनाउने महिला कर्मचारीलाई मात्र बिदा)/नवमी श्राद्ध
२१ दशमी श्राद्ध
२२ विश्व हुलाक दिवस
२३ इन्दिरा एकादशी व्रत/एकादशी श्राद्ध/मघा श्राद्ध
२४ द्वादशी श्राद्ध
२५ प्रदोष व्रत/त्रयोदशी श्राद्ध
२६ चतुर्दशी श्राद्ध
२७ औंसी श्राद्ध/पितृ विसर्जन
२८ घटस्थापना/नवरात्र आरम्भ

अहैतुकी भक्ति

-श्री महेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

हाजरा महाशय । मुक्ति तथा षडैश्वर्य

श्रीरामकृष्ण दक्षिणेश्वर मन्दिरमा भक्तहरूसँग दोपहरको भोजन समाप्त गरेर आफ्नो कोठामा बस्नुभएको छ । नजिकै जमिनमा मास्टर, हाजरा, ठूला काली, बाबुराम, रामलाल, मुखर्जीहरूका मान्छे हरि आदि उपस्थित छन् । कोही बसेका छन्, कोही उभिएका छन् । श्रीयुत केशव सेनकी माताको निम्तोमा हिजो उहाँको कोलुटोलको घरमा गएर श्रीरामकृष्णलाई खुब कीर्तनानन्द भएको थियो ।

श्रीरामकृष्ण (हाजरासँग)- हिजो मैले केशव सेनकहाँ (नवीनसेनको घरमा) खुब आनन्दपूर्वक भोजन पाएँ । ठूलो भक्तिपूर्वक उनीहरूले पस्किएका थिए ।

हाजरा महाशय धेरै दिनदेखि श्रीरामकृष्णसँगै बसेका छन् । 'म ज्ञानी हुँ' भनेर उनी केही अभिमान पनि गर्छन् । मानिसहरूसँग श्रीरामकृष्णको अलि-अलि निन्दा पनि गर्छन् । यता (श्रीरामकृष्णको कोठाबाहिरको) बरन्डामा बसेर एकाग्रतामा माला पनि जपिरहेका हुन्छन् । चैतन्यदेवलाई 'आधुनिक अवतार हुन्' भनेर साधारण ठान्छन् । भन्ने गर्छन्, "ईश्वर केवल भक्ति मात्र होइन, सम्पत्ति पनि दिन्छन्, (यति मात्र होइन) उहाँको ऐश्वर्यको अत्तो-पत्तो हुन्न । उहाँले ऐश्वर्य पनि दिनुहुन्छ । उहाँलाई प्राप्त गरेपछि अष्टसिद्धिको शक्ति पनि पाइन्छ ।" घरका लागि उनलाई केही ऋण लागेको छ, करिब हजार रूपैयाँ होला । यसका लागि उनलाई चिन्ता लागिरहेछ ।

ठूला काली अफिसमा काम गर्छन् । तलब निकै कम छ । घरमा स्त्री, केटाकेटी पनि छन् । श्रीरामकृष्णप्रति ठूलो भक्ति छ । कहिलेकाहीँ अफिस नगएर पनि श्रीरामकृष्णको दर्शन गर्न जान्छन् ।

ठूला काली (हाजरासँग)- तिमी स्वयम् आफूलाई त पारस सम्झन्छौ अनि अरूलाई चाहिँ कुन सुन लंबरी, कुन सुन पित्तल हो भनेर जाँच गर्दै हिँड्छौ, यसरी अरूको यति निन्दा गरेर किन हिँड्छौ ?

हाजरा- जे भन्नुपर्छ (म), यिनैको (श्रीरामकृष्णको) अगाडि नै भन्छु ।

श्रीरामकृष्ण- हो, त्यो ।

हाजरा तत्त्वज्ञान के हो, व्याख्या गर्न लाग्छन् ।

हाजरा- तत्त्वज्ञान हुनुको अर्थ हो, चौबिस तत्त्वहरूको ज्ञान प्राप्त गर्नु । चौवीस तत्त्वहरू कुन-कुन हुन् ? भनेर प्रश्न उठ्छ ।

"पञ्चभूत, छः रिपु, पाँच ज्ञानेन्द्रियहरू र पाँच कर्मेन्द्रियहरू, यिनै सब ।"

मास्टर (श्रीरामकृष्णसँग हाँसेर)- यिनी भन्छन्, छः रिपु पनि चौबिस तत्त्वहरूभित्र पर्छ रे !

श्रीरामकृष्ण (हाँसेर)- अब यसैबाट बुझ । अनि हेर, तत्त्व ज्ञानको कस्तो अर्थ लगाउँछ । तत्त्व ज्ञानको अर्थ हो, आत्मज्ञान । तत् अर्थात् परमात्मा, त्वं अर्थात् जीवात्मा । जीवात्मा र परमात्मा एउटै भएको ज्ञान भएपछि तत्त्वज्ञान हुन्छ ।

हाजरा केही बेरपछि कोठाबाट निस्केर बरन्डामा गएर बसे ।

श्रीरामकृष्ण (मास्टर आदिसँग)- ऊ खालि तर्क गर्दै रहन्छ । अहिले हेर्दा-हेर्दै खुब बुझ्यो जस्तो हुन्छ तर अलि बेरपछि जस्ताको तस्तै ।

ठूलो माछा पर्दा जोरले तान्छ अनि म ढिला छोडिदिन्छु, नभए त डोरी चुँडालिदिन्छ वा डोरी समाउने पनि पानीमा खस्न सक्छ, यसैले म केही बढी भन्दिनँ ।

(मास्टरसँग), "हाजरा भन्छ, ब्राह्मण शरीर धारण

नभइकन मुक्ति हुँदैन । मैले भनेँ– यो कस्तो कुरा ! भक्तिबाटै नै मुक्ति हुन्छ । शबरी व्याधाकी छोरी थिइन्, रै दास–जसको भोजनका बखत घण्टा बज्थ्यो, यी सबै शूद्र थिए । यिनीहरूको मुक्ति भक्तिबाटै नै भएको हो । हाजरा यसमा किन्तु परन्तु जोड्छ ।" ध्रुवलाई लिन्छ । प्रह्लादलाई जति मान्छ, उत्तिको ध्रुवलाई लिँदैन । लाटुले भन्यो, "केटाकेटी बेलादेखि नै परमात्मामा ध्रुवको अनुराग थियो, तब ऊ चुप भयो ।"

"म भन्छु, कामनाशून्य अहैतुकी भक्ति हुनुपर्छ । यसभन्दा बेसी अरू केही पनि छैन, हाजरालाई यो कुरा मान्य भएन । याचक आयो भने धनी व्यक्ति औधी रिसाउँछ, विरक्तिसँग भन्छ, उफ् ! कहाँबाट आइरहेछ यो । अनि खास उपेक्षाको आवाजमा भन्छ– बस्नुहोस् । ठुस्स परेर बस्छ मानौँ बोल्न मन परेको छैन । अनि यस्ता माग्नेलाई उसले आफ्नो गाडीमा पनि बसाल्दैन ।"

तर हाजरा भन्छ, "ईश्वर त्यस्ता धनीको जस्तो होइन । उहाँमा ऐश्वर्यको के कमी छ र दिँदामा उहाँलाई कष्ट होस् ?"

"हाजरा अरू पनि भन्छ, जब आकासेपानी बर्सन्छ, तब गङ्गा आदि ठूला-ठूला नदीहरू ठूला-ठूला तलाउहरू पनि भरिन्छन्, साना-साना खाल्डाखुल्डी पनि भरिन्छन् । त्यसैले उहाँको कृपा भयो भने ज्ञान पनि, भक्ति पनि दिनुहुन्छ, रूपैयाँ पैसा पनि ।"

"तर यस्तोलाई मलिन भक्ति भन्छन् । शुद्ध भक्ति त्यो होजसमा कुनै कामना नै रहँदैन । तिमीहरू यहाँ आएर केही चाहँदैनौ । तर मलाई र मेरा कुरालाई सुन्न चाहन्छौ र प्यार गर्छौ । तिमीहरूतर्फ मेरो पनि मन तानिइरहन्छ । के कस्तो छ, किन आएनौ इत्यादि कुराहरू सोचिरहन्छु ।"

"केही चाहँदैनौ तर प्रेम पनि गर्छौँ, यसको नाम हो अहैतुकी भक्ति, शुद्धभक्ति सो प्रह्लादमा थियो ।

उनी न राज्य चाहन्थे, न ऐश्वर्य, खालि परमात्मालाई नै चाहन्थे ।"

मास्टर– हाजरा महाशय यसै पनि उटपट्याङ बोलिरहन्छन् । यसो हेर्छु, चुप नभइकन केही हुनेछैन ।

श्रीरामकृष्ण– कहिलेकाहीँ नजिक आएर खुब नरम बन्छ तर दुराग्रही पनि यस्तो छ कि फेरि बारबार तर्क गरिरहन्छ । अहङ्कार मेटिनु बडो मुस्किल छ । अश्वत्थ (पीपल)को वृक्षलाई अहिले काटिदेऊ, अर्को दिन फेरि टुसाएर आउँछ । जबसम्म त्यसको जड रहिरहन्छ, नयाँ–नयाँ पालुवा आउन बन्द हुन्न ।

"म हाजरालाई भन्छु– कसैको पनि निन्दा नगर । नारायणले नै सबै रूप धारण गर्नुभएको छ । दुष्ट मानिसहरूको पनि (नारायण रूपमा) पूजा गर्न सकिन्छ ।"

"हेर न, कुमारी पूजालाई । यस्ता बालिकाहरूको पनि पूजा हुन्छ, जसका देहमा मलमूत्र पनि लागिरहेको हुन्छ, किन यस्तो गर्छन् ? यसैले कि उनीहरू भगवतीका स्वरूप हुन् ।"

"भक्तका भित्र उहाँ विशेष रूपले रहनुहुन्छ । भक्त ईश्वरको बैठकघर हो । तानपुराको टाउको जति ठूलो, उति बेस हुन्छ, खुब राम्रोसित बज्छ ।"

(हाँस्दै रामलालसँग)– के रे, रामलाल, हाजराले के भनेको थियो रे ? अन्तस् वहिस् यदि हरिस् ? जस्तो कसैले भनेको थियो, मातारं, भातारं, खातारं अर्थात् आमा भात खाइरहेकी छन् ।

(सबैजना हाँस्छन्) ।

रामलाल (हाँस्दै)– अन्तर्वहिर्यदि हरिस्तपसा ततः किम् ?

श्रीरामकृष्ण (मास्टरसँग)– यसको अभ्यास गर्नु, कहिलेकाहीँ मलाई सुनाउनु ।

श्रीरामकृष्णको सानो थाली हराएको छ । रामलाल र सेविका वृन्दा थाल खोज्दै छन्, हजुरलाई थाहा छ कि कतै ? श्रीरामकृष्णलाई उनीहरूले सोधे ।

श्रीरामकृष्ण– आजकल त मैले देखेको छैन, पहिले त पक्कै थियो, मैले नै देखेको थिएँ । क्रमशः

–श्रीरामकृष्ण वचनामृतबाट अनुदित

अनुवादक– प्रा.डा. शङ्करराज पन्त, मैतीदेवी

पशुपति मन्दिर लगायत पावन पाशुपत क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ राख्न सहयोग गरौं ।

पितृयज्ञ

–सहप्रा. डा. बिनु बाबा अर्याल

मानव जीवन प्रकृतिको अमूल्य वरदान हो जसबाट नै मोक्षतर्फ जाने खुड्किलो बन्दछ । यसलाई आध्यात्मिक बाटोमा डोऱ्याउँदै लैजान सकेमा मानव जीवनको सार्थकता हुने हुनाले हाम्रा पूर्वज ऋषिमुनि पितृहरूले जीवन जिउने कलाबारे उद्घोष गरे । हाम्रो आर्ष दृष्टिकोण अत्यन्त उदार व्यापक भएकाले देव कार्यद्वारा देवतासित, पितृकार्यद्वारा पितृसित सम्वन्ध राख्ने विधि यहाँ प्राचीन कालदेखि नै प्रसिद्ध छ । सनातन हिन्दु धर्म, कर्म, दर्शन अध्यात्म, संस्कृति एवम् परम्पराको यो आजको स्वरूप निर्माण संरक्षण र विकासमा हजारौ वर्षको योगदान छ ।

धर्मको सम्बन्ध मानिसको गहिरो भावना आत्मा र परमात्मासित भएकाले धर्म व्यक्ति, समाज र राष्ट्रकै मूल आधार हो । धर्मका दुईवटा स्वरूप छन्, पहिलो भौतिक वा व्यवहारिक र दोस्रो आध्यात्मिक जुन अन्तिम लक्ष्य हो । भौतिक समुन्नति गरी जीवनलाई समृद्ध, सरस, बलवान् बनाउने जीवन्त र वैज्ञानिक प्रविधि हो धर्म । जीवन विज्ञान हो यसले जीवनलाई सर्वोच्च शक्तिसम्पन्न मानवताको ज्ञान दिन्छ । त्यो भन्दा पनि माथि अभय भगवत्तत्त्व दिन्छ । जीवनलाई बदल्ने हुनाले यो एउटा सुन्दर विज्ञान हो, यो सफल जीवन जिउने कला हो ।

विज्ञानको हरेक आविष्कारको खोजी विन्दु हाम्रो पूर्वीय दर्शन हो भन्ने स्वीकार पश्चिमका वैज्ञानिकहरूले गरिसकेका छन् । हामी पूर्वीय सभ्यताप्रति चिर ऋणी छौं किनकि उनीहरूले हामीलाई बाटो देखाए । त्यसको अभावमा कुनै पनि सार्थक प्रकृतिको वैज्ञानिक आविष्कार गर्न सकिने थिएन । अतः हाम्रो धर्म वैदिक हो, सनातन हो, शाश्वत हो, हिन्दु धर्मको मुख्य संस्कार संस्कृति हाम्रो प्राचीन कालदेखि चलिआएको षोडश संस्कार ब्रह्म मुहूर्तमा उठेदेखि बेलुकी नसुतेसम्म गर्नु पर्ने नित्य कर्म तथा देव कर्म, पितृकर्म सदाचार आदि हुन् । यसै सन्दर्भमा मातृदेवो भवः, पितृदेवो भवः, आचार्य देवो भवः भन्दै साक्षात् जीवित भगवान् मानेको छ । हामीहरूले देवता समान आफ्ना आमा, बुबाको, पितृहरूको सम्झनामा मातृदिवस, पितृदिवस, आचार्य दिवस आदि मनाउँदै आएका छौं । हामी हाम्रो मर्यादा भित्र रहेका छौं । कहिले काहिँ भड्किलो भयौं भने पनि यस दिनले पितृको अस्तित्वलाई सम्झाउँछ र भविष्यमा आउने आफ्नो यथास्थानको बोध गराउँछ ।

जीवनलाई मर्यादित बनाउनु नितान्त आवश्यक छ । धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष हाम्रा मनिषीहरूले मन्त्रद्रष्टा ऋषिहरूले निर्णय गरेका जीवनका महान पुरूषार्थ हुन् । धर्मबाट आरम्भ भएको हाम्रो जीवन मोक्षमा पुगेर समाप्त हुन्छ, टुङ्गिन्छ, पूर्णता प्राप्त हुन्छ । मोक्ष पूर्वीय दर्शनको निजि धारणा हो । साधरणतः मोक्ष शब्दको अर्थ छुटकारा पाउनु हो । पूर्वीय दर्शन अनुसार जन्म मरणको दुःखबाट छुट्कारा पाउनु मोक्ष हो । जन्म मरणको दुःखबाट छुटकारा पाउने अर्थमा नै दर्शनमा मोक्ष शब्दको प्रयोग भएको छ । वेद, गुरू, गायत्री, गीता, गाई, गङ्गामा आस्था राख्ने ॐ लाई मूल मन्त्र मान्ने अनि पूर्व जन्म र पुनर्जन्ममा विश्वास राख्ने व्यक्तिलाई हिन्दु भनिन्छ ।

हिजो कमाएको आजको भोगमा पर्दछ भने आजको कमाई पनि भोलिको जन्मका भोगमा पर्दछ । हिजोको प्रारव्ध र आजको पुरूषार्थ प्रबल बन्न सकेमा वर्तमान र भविष्य याने पुनर्जन्मको लागि पनि सुखमय जीवनको आगमन हुन्छ । त्यसैले आजको जीवनलाई सुधारेर अर्को जन्मलाई पनि सुधार्दै जाँदा मोक्षको प्राप्ति हुन्छ भन्ने शास्त्रको भनाइ छ ।

हामीले मुक्ति प्राप्त गर्न पहिला पितृ ऋणबाट मुक्त हुनुपर्दछ । यसबाट मुक्ति प्राप्त गर्न श्राद्ध अर्थात् पितृ यज्ञ अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्दछ । वंश परम्पराका रक्षाको निम्ति पितृहरूको उपासना गर्नु पर्दछ । उनीहरूलाई प्रशन्न पार्नु पर्दछ भनी शास्त्रहरूले बताएका छन् । श्राद्ध भनेको श्रद्धाले

गरिने पितृकर्म हो । पितृकर्म भनेको पितृहरूको पूजा हो । उहाँप्रतिको व्रत हो । मनुष्यले व्रतबाट दक्षता प्राप्त गर्दछ । दक्षताबाट श्रद्धा प्राप्त हुन्छ । श्रद्धाबाट सत्य प्राप्त हुन्छ । सत्यबाट नै प्रशन्नताको आविर्भाव हुन्छ । सकेसम्म सबैलाई प्रशन्न पार्नुपर्दछ, दुःख दिनु कसैलाई पनि हुँदैन । त्यसमाथि पनि हाम्रा जीवनलाई सही स्याहार, सम्भार, पथ प्रदर्शन गरी जीवनलाई आशीर्वादले भरिदिएर सही गोरेटोमा डोर्‍याएर जीवनलाई मुक्तिको बाटोतर्फ अग्रसर गराउन पितृ, देव र गुरूको भूमिका अहम् हुन्छ । पितृलाई प्रशन्न, देवलाई प्रशन्न, गुरूलाई प्रशन्न पार्नुपर्दछ । शास्त्र भन्दछ कि यदि कसैलाई चाँडोभन्दा चाँडो ईश्वर प्राप्त गर्ने चाहना छ भने सर्वप्रथम पितृलाई प्रशन्न गराउनु पर्दछ । पितृको प्रशन्नता विना अन्य दिव्य विभूतिहरू प्रशन्न हुन सक्दैनन् । अतः पितृहरूको सेवा नै प्रथम कोटिको सेवा भनिएको छ । पितृलोकमा बस्ने पितृहरू हाम्रा पूर्वज हुन् ।

भगवान् वराहले बताउनु भएको प्रसङ्ग अनुसार मुनि मार्कण्डेय भन्नुहुन्छ, भगवान् नारायण नै समस्त देवताहरूका आदि पूर्वतक गुरू हुनुहुन्छ । उहाँबाट ब्रह्माजी प्रकट हुनुभयो र ब्रह्माजीबाट फेरि सात मुनीहरूको सृष्टि भयो । त्यसपछि ब्रह्माजीले ती सात मुनीहरूलाई आफ्नो उपासना गर्न अह्राउनु भयो । तर उनीहरूले ब्रह्माजीको नभएर आफ्नो आफ्नै पूजा गरे । यो देखेर ब्रह्माजीले उनीहरूलाई श्राप दिनुभयो । तिमीहरूले आफ्नो ज्ञानको अभिमानले मेरो पूजा गर्नुको सट्टा आफ्नै पूजा गर्‍यौ, यसैले तिमीहरूको ज्ञान नष्ट हुनेछ । यसरी श्रापग्रस्त भइसकेपछि ती सबै ब्रह्मपुत्र मुनीहरूले आफ्नो वंशका प्रवर्तक पुत्रहरूलाई उत्पन्न गरेर आफूहरू स्वर्गलोक गए । उनीहरू परलोक गएपछि छोराहरूले विधिपूर्वक गरेर उनीहरूलाई तृप्त गराए भन्ने शास्त्रको भनाइ छ ।

हिन्दु जातिको जन्म भएदेखि मृत्यु पर्यन्त र मृत्युपश्चात वार्षिक रूपमा गर्नुपर्ने संस्कारहरू पनि शास्त्रविहित हुनाले अत्यावश्यक छ । हिन्दु शास्त्रहरूका अनुसार मृतकको तेह्रौ दिनसम्म आत्मा अंश पूर्ण रूपले घर परिवारकै सम्पर्कमा जोडिरहेको हुन्छ र परिवारले गरेको कर्मका लागि रहेको आत्माले पूर्ण सम्मान दिइ नै रहेको महसुस हुन्छ । त्यसैले अन्यान्ति संस्कार पूर्ण भावञ्जली व्यक्त गर्दै सम्पन्न गर्नु पर्दछ, जसले गर्दा मृतक आत्माको आशीर्वाद पनि प्राप्त होस् । त्यसैले वेदमा पितृहरूलाई देवता मानेर पितृदेवो भव भनिएको छ । त्यसैले जल तर्पण पनि श्रद्धा भक्तिपूर्वक गर्नुपर्दछ । ॐ पितृदेवाय तृप्यन्ताम् भनेर अन्य कर्मकाण्ड पण्डितले गर्ने, पुत्रबाट दीपदान, कपाल काट्ने, अस्थि विसर्जन आदि मृत्युसंस्कारका प्रकृया भएपछि मृतकले सतगति प्राप्त गर्दछ भन्ने शास्त्रोक्ति छ ।

जीवन साकार छ, सगुण छ भने आत्मा निराकार छ, निर्गुण छ । तैपनि आत्मारूपी विद्युतबाट शरीररूपी उपकरणहरू सञ्चालित भएर जीवन बन्दछ । त्यस शरीररूपी उपकरणलाई पनि श्रद्धापूर्वक पुत्र पौत्रादिहरू आफ्ना सन्तानहरूबाट शास्त्रीय कर्महरू जुन सनातनीय ज्ञानमय र ईश्वरीय मार्गमा छन् त्यसलाई अथवा त्यस्ता कर्मकाण्डको उपासना गर्दा पितृहरू सुखी र खुशी हुन्छन् । कर्मकाण्ड एउटा संस्कार फैलाउने विधि हो भने संस्कार चाहि संस्कृति निर्माणको मूल तत्त्व हो । संस्कारको विकासको लागि निर्माण गरिने कर्मकाण्ड सबैले बुझ्न, बुझाउन सहज हुनुका साथै सुव्यवस्थित र न्यायपूर्ण पनि हुनुपर्दछ । त्यो मानेमा एक समयमा अपनाइरहेका कर्मकाण्डलाई पनि समयको आवश्यकता र माग अनुसार बदल्ने सामर्थ्य हुनु पर्दछ । किनकि कर्मकाण्डको प्रकृति र त्यसको निर्माणकर्ताको आस्था र विश्वास अनुरूप भएको हुन्छ ।

शास्त्रानुसार पितृहरूमा टाढा देख्ने र सुन्ने अलौकिक शक्ति हुन्छ । यसकारण श्राद्धमा पढिने शुद्ध मन्त्रहरूको ध्वनि सुनेर खुशी भई श्राद्ध तर्पण गर्ने कर्तालाई आशीर्वाद दिन्छन् । श्राद्धमा दिएको पिण्डको सार भाग सूर्य किरणद्वारा चन्द्रलोक हुँदै पितृलोकमा पुगेर पितृहरू जो जुन जुन योनिमा छन् ती वस्तुहरू त्यही रूपमा उनीहरूले प्राप्त गर्दछन् । वेदस्मृति, उपनिषदादिमा स्पष्ट रूपले पुष्टि गरिएको छ ।

श्राद्ध कर्म प्रत्येक गृहस्थको लागि परम आवश्यक र अनिवार्य पनि छ । गृहस्थले अन्यान्य कर्मोपासनाबाट धर्म, अर्थ, काम, पुरूषार्थ प्राप्त गर्दछ भने त्यो गृहस्थ मुक्त हुन्छ । श्राद्धबाट प्रशन्न भएका पितृरूपी जनार्दन भगवान्ले आयु, सन्तान, धन, विद्या, स्वर्ग र मोक्ष सबै प्रदान गर्दछन् । गृहस्थाश्रमलाई धन्य बनाउन र श्रद्धापूर्वक विधिवत गरिने कर्म श्राद्ध नै हो । पितृरूपी जनार्दनको उपासना हो जुन आमाबाबुबाट प्राप्त भएको शरीरले उहाँबाट लालन पालन भई जिन्दगीको दौडमा सक्षम हुन्छ । आमाबाबुको ऋण हामीले उहाँहरू जिउँदै हुँदा चुकाउनु पर्दछ । धर्ती छोडेपछि

पिण्ड चढाएर योगदान गरेर चुक्दैन । उनीहरूले दुःखपूर्वक आर्जन गरेको सम्पत्तिलाई भने पैतृक सम्पत्ति पाउनु पर्दछ भन्ने दावी गर्ने तर उहाँको अन्त्यपछि यो चलन वेकार हो, अन्धविश्वास हो, कहाँबाट हामीले दिएको खान आउँछन् भन्ने प्रश्न गरेर श्राद्धलाई हलुका रूपमा लिनु हुँदैन । त्यो परलोक छैन, पितृहरूको अस्तित्व छैन भन्नु कृतघ्नताको पराकाष्टा हो । त्यो ऋण जो आमा, बाबु, गुरु, मान्यजन, हितैषी, बान्धु, बान्धव आदि र सत्शास्त्रले देखाएका उपदेश विना संशयले विश्वास गर्नु नै श्रद्धा हो भने पितृहरूको उपदेश लिएर जो पिण्डदनादि र तर्पणादि विधिबाट अर्पण गरिन्छ त्यो श्राद्ध भनी प्रसिद्ध छ ।

चाँदीको अथवा चाँदी मिश्रित धातुको पात्रको प्रयोगले स्वधा शब्द उच्चारण गरेर गरिएको दानले पितृहरूलाई प्रशन्न गर्दछ । श्राद्धकर्ताले, श्राद्ध कालमा अग्नि सोम र यमको तर्पण गरेर उनीहरूलाई पहिले तृप्त गर्नुपर्दछ । पितृहरूको स्थान आकाश बताइएको छ । पितृहरूका लागि दक्षिण दिशा विशेष रूपमा ग्राह्य हुन्छ । अपसव्य भएर दिइएको जल, तिल, फल, गाईको दुध, मधुर रस, मह, कुश, जौ, सख्खर, चामल, सेतोपुष्प, घिउ पितृहरूका लागि सर्वदा प्रिय छन् । श्राद्ध कार्यमा वर्जित अथवा पितृहरूको अप्रिय पदार्थ मसुर, कालो दाल, कुमकुमको पुष्प, कमलको पुष्प, बेलपत्र, धतुरो, भेडा बाख्राको दुध पितृकार्यमा अपवित्र छन् ।

पितृहरू भन्दछन् दान गर्ने आर्थिक सामर्थ्य छ भने जसले हामीलाई लक्षित गरेर श्राद्धमा पिण्डदान, अन्न, वस्त्र सम्पूर्ण भोग सामग्रीहरूको दान भक्तिपूर्वक विनम्र चित्तले उत्तम ब्राह्मणलाई दान दिन्छ भने त्यसमाथि हामी प्रशन्न हुनेछौं । यदि अन्न दिन असमर्थ भएमा एक मुठी कालो तिल, यदि त्यो दिन पनि असमर्थ भएमा सात आठ वटा तिल हालेर भूईमा जलाञ्जली दिनु, त्यसमा पनि असमर्थ भएमा गाईलाई एक भारी घाँस हालिदिनु, यदि त्यसमा पनि असमर्थ भएमा दुवै हात उठाएर सूर्य आदि दिक्पालहरूलाई उच्च स्वरले पितृहरूलाई सम्झी प्रणाम गर्नु र आफ्नो भक्तिबाट तृप्ति लाभ गर्नुहोस् भनी दुवै हात माथि उठाएको छु भन्दा मात्रै पनि पुग्छ भनी वराहपुराणमा बताइएको छ ।

हिन्दु धर्ममा अपनाउने तीन कर्महरू जसमा नित्य, नैमित्तिक र काम्य कर्म छन् । पितृहरूको सम्झनामा गरिने उपासनालाई श्राद्ध कर्म भनिन्छ । श्राद्ध कर्महरू गरिंदा मृत्यु तिथिमा गरिने एकोदिष्ट श्राद्ध, अश्विन कृष्णपक्षमा गरिने पार्वण श्राद्ध, तीर्थमा गएर गरिने तीर्थ श्राद्ध, यज्ञादिको बेलामा गरिने अभ्युदय श्राद्ध आदि विभिन्न श्राद्धहरू छन् । भविश्य पुराणका अनुसार १२ किसिमका श्राद्धहरू छन्- १. दिनदिनै गरिने नित्य श्राद्ध, २. वार्षिक एकोदिष्टादि नैमित्तिक श्राद्ध, ३. आफ्नो इच्छा सिद्ध होस् भनी गरिने काम्य श्राद्ध, ४. विवाहादि अभ्युदयमा गरिने वृद्धि श्राद्ध, ५. मरेका १२ दिनमा गनिने सपिण्डि श्राद्ध, ६. पितृपक्षमा औंसी आदि पर्वमा गरिने पार्वण श्राद्ध, ७. गोठमा गरिने गोष्ठी श्राद्ध ८. पितृ तृप्ति, विद्वान्हरूको सुख प्राप्ति र शुद्धिका निमित्त गरिने ब्राह्मण भोजन आदि शुद्धि श्राद्ध ९. सीमान्तोनयन, पुंसवन आदि संस्कारका निमित्त गरिने कार्माङ्ग श्राद्ध १०. देवताहरूका उद्देश्यले गरिने दैविक श्राद्ध ११. देशान्तरमा जाँदा घृत अर्पण विधिले गरिने यात्रा श्राद्ध र १२. शरीर स्वस्थ होस् भनी गरिने पुष्टि श्राद्ध । तर यमस्मृतिका अनुसार भने नित्य नैमित्तिक, काम्य, वृद्धि र पार्वण गरी जम्मा ५ श्राद्धहरू हुन्छन् ।

हिमवत्खण्डमा उल्लेख भए अनुसार गोकर्णेश्वर महादेवको मन्दिर नजिकै रहेको ब्रह्माको क्षेत्रलाई उत्तर गया महातीर्थ भनेर सम्वोधन गएिको पाइन्छ । वाग्मती चन्द्रगाभाव र सूर्यमतीको सङ्गम विन्दु परेको हुनाले त्रिवेणी पनि भनिन्छ । यो ब्रह्म क्षेत्रलाई उत्तरगया भनिन्छ । यस स्थानमा पिण्ड दानादि कार्य गर्नाले २१ कुल पुस्तासम्म पुर्खाको उद्धार हुन्छ भनिएको छ । हिमवत्खण्डमा गोकर्ण तीर्थ भारतको प्रख्यात गया जस्ता दश गया जत्तिकै प्रसिद्ध छ भनेर वर्णन गरिएको छ ।

श्राद्धकर्ताले मन र इन्द्रियलाई वशमा राखेर पवित्र भई श्राद्ध भन्दा एक दिन अगाडि नै ब्राह्मणहरूलाई निमन्त्रणा गर्नुपर्दछ । श्राद्ध गर्ने ठाउँ पवित्र र दक्षिणतिर भिरालो हुनुपर्दछ । श्राद्ध गर्दा विशुद्ध चित्त शुद्ध, धन, प्रशस्त समय, उपयुक्त विधि, योग्य पात्र र परम भक्तिका साथमा गरेका श्रद्धाकर्ताले मनावाञ्छित फल प्राप्त गर्दछन् । ब्राह्मण पुरोहित भनेका शास्त्रीय विधिको आधारमा मानवलाई देवतासँग सम्वन्ध कायम गराइदिने शास्त्रीय प्रविधि भएको हुनाले पुरोहितको भूमिका पनि महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

हामी स्थूल शरीरधारी हुनाले सीमित शक्तिका छौं । तर दिव्य सूक्ष्म शरीरधारी हुनाले मृतक (पितृहरू) अलौकि शक्तिशाली हुन्छन् । उनीहरूसँग सम्वन्ध स्थापित गरेर हामी

हाम्रो आफ्नो जीवनलाई कल्याणमय बनाउन सक्छौं । भगवान् रामले आफ्नो बाबु दशरथको श्राद्ध गर्नुले मानव समाजलाई श्राद्धको शिक्षा दिएको छ । राजा भगिरथले आफ्ना मरेका पुर्खाको उद्धार वा मुक्तिको निम्ति गङ्गाको कठोर तपस्या गरी स्वर्गबाट गङ्गा पृथ्वीमा ल्याएका थिए जसको वर्णन रामायण महाभारत एवम् पुराणहरूमा पाइन्छ ।

हामीलाई हाम्रो वेदले, धर्मले, वेदान्त दर्शनले अध्यात्म शास्त्रले, उपनिषद्, गीता आदि मोक्षपरक ग्रन्थहरूले उद्घोष गरेको निर्देश दिएको सार सिद्धान्त यो हो कि हिन्दु धर्म संसारको उदारतम उन्मुकता धर्म हो । अतः धर्मको मार्ग प्राप्तिको प्रमाद र उदासिनता हटाएर सत्मार्गको अनुकरण गर्नु परम्परागत वर्णाश्रम धर्मको विधिवत आचरण गर्नु सबैको परम कर्तव्य हो । यस्तो संस्कार र कर्मकाण्ड हामीले अपनाउनु पर्दछ,जसमा हामी गर्व गर्न सकौं र हाम्रा आफ्ना लक्षित कर्महरूमा ठोस नियमितता दिन सकियोस् । र भावी पिँढीहरूले पनि यसलाई समयानुकुल रूपमा स्वीकारेर वैदिक सनातन धर्मको रक्षा गर्न सक्षम हुनुपर्दछ ।

संस्कार निरन्तरता भइरहेको अवस्था पनि समयको रफ्तार चलिरहेको हुन्छ र त्योसँगै मासिन र उसको परिवेश बदलिरहेको हुन्छ । फलस्वरूप एउटा कालखण्डमा तयार गरेका कर्मकाण्ड वा विधि सबै कालखण्डका लागि सतप्रतिशत उपयोगी हुन्छन् नै भन्न मिल्दैन । हाम्रा पूर्वजहरूले चलाएका कर्मकाण्डहरूमा पनि विस्तार विस्तार गरेर समयको प्रभाव, अरू सभ्यताको प्रभाव, वातावरणको प्रभावले हाम्रो रूपान्तरणमा प्रभावशाली हुन सकेन । अतः उन्नत संस्कारले ठाउँ लिन नपाउँदा हाम्रो जीवनमा विभिन्न कर्मकाण्डको मिश्रणले कर्म गर्ने र गराउनेले शास्त्रको उद्देश्यलाई नबुझेर वा बुझाउन नसकेर ऋषि महर्षिहरूले देखाएको संस्कृत भाषालाई सायद बुझ्नमा कमी भएर कतिपय विद्वान्हरू रुढीबादी अन्धविश्वास भन्न हिच्किचाउँदैनन् । जसो जसो बाहुन बाजे उसै उसै स्वाहा भने जस्तै आ-आफ्नै ढंगबाट प्रस्तुत भएको विद्यमान अवस्था अर्थात् कर्मशुद्ध र ठीकसँग नगर्नु, दक्षिणामुखी पुरोहित, झारो टार्ने प्रवृत्तिका यजमान हुनाले श्राद्धको मूलतत्त्व शास्त्रानुसारको श्रद्धा सहितको कर्मकाण्डमा ह्रास आएको अनुभव सबैमा छ र पनि यसलाई सुधार्ने वातावरण धमिलिंदै गइरहेछ । यसो हुनुमा पनि राजनैतिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, नैतिक लगायतका कारणहरू छन् । तर सत्कर्म विना सुखको प्राप्ति हुन सक्तैन इहलोकमा राम्रो कर्म गरेर नै परलोक सुधारिन्छ भन्ने कुरा शत प्रतिशत सही हो भन्न पनि हिच्किचाउनु पर्दैन ।

श्रद्धाबाट गरिएको श्राद्धबाट भवचक्र पनि रहँदैन, प्रपञ्चभाव पनि त्यसैगरी लुप्त हुनेछ, जसरी प्रकाशको सामु अन्धकार विलुप्त हुनजान्छ । मनुष्य देहप्राप्ति नभइकन मुक्तिको इच्छा संभव हुँदैन । मुक्ति भन्नुनै पूर्ण ज्ञान प्राप्त हो । पूर्ण ज्ञान बुझ्न अज्ञानको स्वरूप बुझ्नु आवश्यक छ । जुन वस्तुको जुन स्वरूप छ, त्यसको त्यही स्वरूप ठीक ठीक रूपमा चिन्नुको नाम नै ज्ञान हो । अज्ञानको आवरण हट्नासाथ स्वयं प्रकाशरूपी आत्माको स्वरूप प्रकट हुन जानेछ । तुरून्त त्यसको साक्षात अनुभव हुन लाग्नेछ । अज्ञानको आवरण हट्नासाथ द्वन्द्वरहित अद्वैत ब्रह्मको रूपमा अनुभव हुन थाल्ने छ । यही हो श्राद्धबाट मुक्तिको भाव । तर पनि हिन्दु सनातनीय धर्ममा गम्भीर अध्ययनको कमी र जीवनप्रतिको आस्थापूर्ण चिन्तन मननको अभावले केही उपेक्षाको भाव बढ्दो रूपमा देखिंदै गएको छ ।

कुनै पनि समाजलाई शक्तिहीन र आत्मचेतन शून्य बनाउनु छ भने उसको आस्था पक्षालाई खुकुलो र दुर्वल तुल्याइदिनु आवश्यक हुन्छ । आफ्नो धर्म संस्कृतिप्रतिको आस्थालाई चलायमान बनाइदिए पछि कुनै पनि समाज शक्तिहीन नभइ रहँदैन । अहिले हाम्रो समाजमा यही भइरहेको छ । यसलाई हटाउनुको अर्को विकल्प छैन । किनकि हाम्रो समाज आफ्नो मौलिक धर्म संस्कृति सभ्यताको मूल जरो सुकाउँदै नैतिकता र विवेकद्वारबाट टाढा पुगिरहेको समाज बनिरहेको छ । यदि यो क्रम यसरी नै जारी रहिरह्यो भने भोलि हुन सक्छ हामी हिन्दु भन्न नसुहाँउँदो स्थितिमा पुगिएला । नास्तिकतामा निरासा र अन्धकार हुन्छ । अज्ञान नै मृत्यु हो र ज्ञान नै जीवन हो । ज्ञानलाई कर्मतिर लगाएपछि विज्ञान प्राप्त हुन्छ ।❖

-बत्तीसपुतली, काठमाडौं

सन्दर्भ सामग्री

१. सत्संकल्प दर्पण, सम्पादक हेमराज रेग्मी
२. वेदान्त विज्ञान- श्री १००८ ब्रह्मलीन परमहंश योगी सच्चिदानन्द सरस्वती (खप्तडबाबा)
३. पूर्वीय दर्शनको पुनरव्याख्या - डा. प्रमोद ढकाल
४. श्राद्ध विधि- ऋषिराम शर्मा घिमिरे
५. तर्मणैकोद्धि- पार्वणै कपार्वण- तीर्थश्राद्ध विधिः मधुसूदन सुवेदी, सानेपा
६. वाल्मीकि रामायण

के हो पितृपक्ष ?

-पं. बालमुकुन्द देवकोटा

देशे काले च पात्रे च श्रद्धया विधिना च यत् ।
पितृनुद्दिश्य पिप्रेभ्यो दत्तं श्राद्धमुहाहृतमे ॥

देशकाल पात्रमा श्रद्धाले विधिपूर्वक पितृहरूको नामोच्चारण गरी ब्राह्मणहरूलाई जो दान दिइन्छ त्यो दानलाई श्राद्ध भनिन्छ । सोह्र श्राद्धमा एक जना पितृको मात्र नभएर दिवंगत सम्पूर्ण पितृको सम्झनामा तर्पण दिई श्राद्ध गर्ने गरिन्छ । आफ्नै घर हुनेले घरमा र घर नहुनेले नदीको किनारमा अघिल्लो दिनदेखि नै चोखो बसेर, कपाल काटेर श्राद्ध गर्ने चलन छ ।

ब्रह्माजीले बताए अनुसार श्राद्ध भनेको श्रद्धा विश्वास हो । आफ्ना दिवंगत पितृहरूले हामीले दिएको पाउनु हुन्छ भनेर श्रद्धा र विश्वासले उहाँहरूको स्मरण गर्दै ब्राह्मण, गाई, अग्नि, नदी, दुःखी, गरिव, असहायमा समर्पण गर्नु श्राद्ध हो ।

केही वर्ष अगाडि विश्वको एक मात्र हिन्दू देश नेपाल थियो । तर वर्तमान संविधानले अहिले यसलाई धर्म निरपेक्ष राष्ट्र बनाएको छ । अधिकांश जनसंख्या सनातनी भएको यो देश धर्म र संस्कृतिले धेरै धनी रहेको छ । प्रत्येक दिन जसो एक न एक पर्व परेकै हुन्छ । यसै क्रममा चान्द्रमानको पात्रोअनुसार वर्षमा चौवीस पक्ष रहेका हुन्छन् । यी नै चौवीस पक्षमध्ये आश्विन कृष्णपक्षलाई पितृपक्ष वा सामान्य बोलीचालीको भाषामा सोह्र श्राद्ध भनिन्छ । एक पक्षमा पन्ध्र तिथि हुने भएपनि भाद्र शुक्लपूर्णिमादेखि आश्विन औंसीसम्मका वा जमरे औंसीसम्म सोह्र तिथिमा श्राद्ध गरिने भएकाले यस समयमा गरिने श्राद्धलाई सोह्र श्राद्ध भनिएको हो । यसलाई पार्वण श्राद्ध पनि भनिन्छ । पितृहरू खुसी हुनुभयो भने आयु, पुत्र, धन, विद्या, राज्य, सुख, स्वर्ग, मोक्ष प्राप्त हुन्छ । त्यसैले शास्त्रले पितृकर्मलाई अत्यन्त महत्त्व दिएको छ ।

न सन्ति पितरश्चेती कृत्वा मनसि यो नर ।
श्राद्धम् न कुरुते तत्र तस्य रक्तं पिवन्ति ते ॥

अर्थात्, जसले पितृहरू छैनन् वा हुँदैनन् भनी श्राद्धादि कर्म गर्दैनन् भने त्यसको रगत पितृहरूले पिउँछन् । त्यसैले श्राद्ध अवश्यमेव गर्नु पर्दछ । भगवान् राम, भिष्मपितामह आदिले पनि श्राद्ध गर्नुभएको थियो ।

हाम्रो धार्मिक शास्त्रमा श्राद्ध धेरै किसिमका बताइएका छन् । भविष्य पुराणमा श्राद्ध १२ वटा उल्लेख गरिएको छ । जसमा, दिनदिनै गरिने पहिलो नित्य श्राद्ध हो । त्यस्तै गरी दोस्रो वार्षिक एकोदिष्टादि नैमित्तिक श्राद्ध हो । तेस्रो आफ्नो इच्छा सिद्ध होस् भनी गरिने काम्य श्राद्ध हो । चौथो विवाह आदि अभ्युदयमा गरिने वृद्धि श्राद्ध वा नान्यमुखी श्राद्ध हो । पाँचौ सपिण्डि श्राद्ध हो । छैठौं पार्वण श्राद्ध हो । सातौं गोठमा गरिने गोष्ठी श्राद्ध हो । आठौं पितृ तृप्ति विद्वान्हरूको सुख प्राप्ति र शुद्धिका निमित गरिने ब्राह्ण भोजन शुद्धि श्राद्ध हो । नवौमा सिमान्तोनयन पुंसवन आदि संस्कारका निमित्त गरिने कमांङ्ग श्राद्ध हो । दशौं देवताहरूको उद्देश्यले गरिने दैविक श्राद्ध हो । एघारौं देशान्तरमा जाँदा घ्यूले गरिने यात्राश्राद्ध हो । र बाह्रौंमा शरीर स्वस्थ्य होस् भनी गरिने पुष्टिश्राद्ध हो । त्यस्तै गरी अर्को पाँच प्रकारको श्राद्ध रहेको छ । यो श्राद्ध भने आजकाल धेरै आएको देखिन्छ । यसमा प्रथम नित्य हो भने दोस्रो नैमित्तिक, तेस्रो काम्य, चौथो वृद्धि र पाँचौ पार्वण श्राद्ध हो । यी सबै मध्ये खास गरी हाम्रो समाजमा एकोदिष्ट श्राद्ध गरिने चलन छ ।

आफ्ना पितृहरूलाई वार्षिक रूपमा मृत तिथिमा गरिने श्राद्धलाई एकोदिष्ट श्राद्ध भनिन्छ । पितृको मृत महिना पक्ष र तिथि याद गरी यो कार्य गरिन्छ । त्यसै गरी सालको

एकपटक पार्वण श्राद्ध गरिन्छ । खास सोह्र श्राद्ध भन्नाले प्रत्येक पक्षमा गरिने श्राद्धलाई बुझ्नुपर्छ । शास्त्रमा यसलाई पार्वण श्राद्धको नामबाट बुझिन्छ । आफ्नो पितृहरूको जुन तिथि हो त्यही तिथिमा श्राद्ध गर्नु पर्छ । एक पार्वण श्राद्ध औंसी तिथिमा र आश्विन कृष्ण पक्षमा मृत्यु भएकाको तिथि श्राद्धलाई एक पार्वण श्राद्ध पनि भनिन्छ । आश्विन कृष्णपक्षमा गर्नुपर्ने श्राद्धको महिमा श्रीमद्भागवत, महाभारत आदि पौराणिक ग्रन्थमा समेत बताइएको छ । यस श्राद्धमा चार जना ब्राह्मण चाहिने भएकोले ब्राह्मणको प्रतीक स्वरूप कुशको ब्राह्मण थापिएको हुन्छ । पहिले पहिले पार्वण श्राद्ध गर्दा चार जना नै ब्राह्मण अगाडि राखेर पूजाआजा गर्ने परम्परा रहेको र यो परम्परा लोप हुँदै गएर श्राद्धमण्डपमा कुशको ब्राह्मण राखिएको हो । दुबैपट्टि दुई/दुई ब्राह्मणलाई क्रमशः विश्श्रदेव र पितृब्राह्मण भनिन्छ ।

पार्वण श्राद्ध अन्य श्राद्धको विधि जस्तै शुरूमा देव, मनुष्य, दिव्यपितृ र स्वपितृलाई तर्पण दिइएपछि शुरू हुन्छ । यसपछि प्रत्येक ब्राह्मणलाई निमन्त्रण गरिन्छ । यसपछि विकटदान गरी पिण्ड दानका लागि वेदी बनाएर पूजा गरिन्छ । प्रत्येक पितृलाई पिण्ड दिनुअघि पिण्डासन दिई पितृको नाम लिएर विधिपूर्वक पिण्डदान गरिन्छ । श्राद्धको लागि स्थान हेर्ने हो भने पार्वण श्राद्ध आफ्नै घरमा बसेर वा आफ्नो घर नभए पवित्र तीर्थस्थल, गंगाको तिरमा गएर पनि गर्ने चलन छ । तर घरमै भए पनि श्राद्ध गर्दा भूमि मै गर्नुपर्ने नियम छ । श्राद्धको समयको कुरा गर्ने हो भने पार्वण श्राद्ध खासगरी अपराह्नमा गर्नु भन्ने शास्त्रमा उल्लेख भएको भनाइ पाइन्छ ।

पिण्ड भनेको ब्रह्माण्डको उत्तम वस्तुद्वारा निर्मित पितृहरूलाई नामगोत्रोच्चारणपूर्वक समर्पण गरिने पितृको भोज्य 'खाने पदार्थ' हो । शुद्ध र सही प्रकारले मन्त्र र गोत्रोच्चारण गरिएमा सो पिण्ड सम्वन्धित पितृहरूले प्राप्त गर्ने वैज्ञानिक आधार समेत छ । आधुनिक पद्धतिसँग तुलना गर्ने हो भने जसरी नम्वरको माध्यमबाट हामीले विश्वका कुनै पनि कुनामा फ्याक्स पठाउन सक्छौं र निर्दिष्ट व्यक्तिले प्राप्त गर्दछन्, यद्यापि हामीले पठाएको पेपर हाम्रै साथ हुन्छ, त्यसैगरी नामगोत्रोच्चारणपूर्वक समर्पण गरिने पितृको भोज्य पदार्थ 'पिण्ड' सम्वन्धित पितृहरूले प्राप्त गर्दछन् ।

श्राद्धको दिन सम्भव भएमा छोरीको छोराको उपस्थिति अनिवार्य मानिन्छ । यसैगरी सामग्रीको कुरा गर्दा कुश, तुलसी, कालोतिल, मासको बारा, अदुवाको भुजुङ्गो 'छोप' पनि यथासम्भव उवलब्ध गराउनु श्रेयस्कर मानिन्छ ।

हामीले दिएको पिण्डको अन्न पितृहरूलाई अमृत अवस्थामा प्राप्त हुन्छ । दैत्ययोनीमा गएको भए भोगरूपमा प्राप्त हुन्छ, पशुयोनिमा तृण 'घाँस' रूपमा प्राप्त हुन्छ, सर्प योनिमा वायुरूपमा प्राप्त हुन्छ, यक्षयोनिमा गएको भए पानरूपले प्राप्त हुन्छ, मनुष्ययोनीमा गएको भए अन्न अनेकरूपमा प्राप्त हुन्छ, प्रेतयोनिमा गएको भए रगतको रूपमा प्राप्त हुन्छ । ❖ –मुलपानी, काठमाडौं

आशौच र आशौचीले पालना गर्नुपर्ने नियम

-प्रा. डा. आनन्दप्रसाद घिमिरे

दानं प्रतिग्रहो होमः स्वाध्यायः पितृकर्म च।
प्रेतपिण्डकृयावर्ज्यमाशौचे विनिवर्तते॥ शङ्खस्मृतिः।
आशौचे दानपरिग्रहस्वाध्याया निवर्तन्ते।
न च दानाद्यनधिकार एवाशौचमिति वाच्यम्।
अपि च दानाद्यनधिकार एवाऽऽऽशौचं तर्हि
पिण्डो दकदानाद्यधिकारोऽपि आशौचं स्यात् आशौचिनामप्यु
दकदाना धिकारात्।

मृताशौचमा कर्मप्रतिबन्धक अशुचि पैदा हुन्छ। सपिण्ड, सोदक, सगोत्र, असगोत्र, सपिण्ड, असवर्ण, सपिण्ड, मातृबान्धव, पितृबान्धव आदि सबैमा सम्बन्ध अनुसार आशौचको धेरथोर हुँदैजान्छ। जस्तै – सद्यः शौच, सज्ज्योति, अहोरात्र, पक्षिणी, तीनरात, दसरात आदि।

विगतका एकाधवर्षदेखि मरणाशौचको अवधि घटाउने दुश्प्रयाश अनुरूप, ५ दिने कृयाविधि निकालेर शास्त्रीयमूलसिद्धान्त र मौलिक परम्परामा आधारित जन आस्थामा ठेस लागेको महसूस गरी अन्त्येष्टिकर्म १३ दिन नै हो भन्ने ठोकुवा गरी सनातनविद्वत्परिषद बाट प्रकाशित ग्रन्थरत्न लाई स्मरण गर्दै सपिण्डीले मृताशौचमा लवणभक्षण कतिबार्ने ? भन्ने विषयमा शास्त्रानुमोदित, सैद्धान्तिक र पूर्वमेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्म , सम्पूर्ण भारतका इलाकामा रहेका र वर्मा गए कर्मसंगै, नेपाल गए कपालसंगैका चट्टान झैं दृढ आस्था नछोडेका पूर्वज परम्परामा आधृत हुँदै केही टिपोट गरिएकोछ। शास्त्रीय प्रमाण ता हुने नै भए, ऋषिहरूका मत पनि बाझिने नै भए तर पनि सर्वसम्मत बनाउने केहीवाक्य लाई मैले मुख्य कुरा ठानेको छु। –

(१) विवाहश्मशानयोर्ग्रामं प्राविशतादिति श्रुतिवचनाद्विवाहे श्मशाने च स्वकुलवृद्धानां स्त्रीणां च वाक्यं कुर्युः। कुलवृद्धानां लोकाचारं च प्रमाणम्। (पा गृ सू पञ्चभाष्य पृष्ठ ८९)

(२) यद्यपि सिद्धं लोकविरुद्धं तन्नाचरणीयम्।

(३) कल्पान्तराणि कुर्वाणः कलौ भवति किल्विषी॥

दश दिनसम्म नून बार्नुपर्ने प्रमाणहरू :-

(क) दश दिनसम्म सपिण्डीको आशौच नसकिने हुँदा हविष्यान्न विरूद्धको लवणभक्षणले अन्नमय, प्राणमय, मनोमय, विज्ञानमय र आनन्दमयकोषमा मलिनता अर्थात् अशुचित्व कायम रहन्छ। प्रशस्य आहारो हविष्यशब्देनोच्यते। माषक्षारलवणमधुमांससंस्कारऽव्याणीति प्रतिषिद्धवर्जमुपभुञ्जीरन्।' कौषीतकिगृह्यसूत्र ५ अ ४ खण्ड सूत्र ९को विवरणमा निस्प्रयोजन दुःखका दिन बढाउनुहुँदैन भन्ने भनाईलाई 'धर्मशास्त्रेषु प्रतिषिद्धत्वादिति केचित्' मा टुङ्ग्याइएको छ। यहाँ कर्ता र सपिण्डी छुट्टिएको भेटिएन। अधः शय्या, हविष्यभक्षता , प्रत्यूहनञ्च कर्मणां एकरात्रं त्रिरात्रम् नवरात्रम् वा।

(ख) दशाहं शावमाशौचं सपिण्डेषु विधीयते।
अर्वाक् संचयनादस्थ्नां त्र्यहमेकाहमेव वा॥

पा गृ पञ्चभाष्य अन्तर्गत कर्कभाष्य पृ ३६३ प्रथम संस्करण सन् २०२१ अनुसार दशदिनाशौची सपिण्डीका लागि दशदिनसम्म हविष्याहार गर्नुपर्ने देखिन्छ, जहाँ माषक्षारलवणमधुमांससंस्कारऽव्य वर्जित छन्। तीनदिनपछि नूनखान थाल्दा जुठो होइन समाजले केवल सुत्केरोको जस्तो व्यवहार गर्दागर्दै कृया छोट्याई वैदिकसनातन समाज को विरासत ध्वस्त पार्ने परचक्री चाल सफल हुनजान्छ। चिकित्सकको अधीनमा रहेको विरामी पनि 'मृताशौचमा कृत्रिम लवण नखान कृतसंकल्पित हुन्छ।'

(ग) ऐ पृ ३६६/३६७ पा गृ जयरामको भाष्य अनुसार दशाहं शाव...... त्र्यहमेकाहमेव वा।... तत्र एकगुणसंयोगेऽर्वाक्

संचयनात्, गुणद्वययोगे द्व्यहम्, गुणत्रययोगे एकाहम्, निर्गुणत्वे दशाहं सपिण्डानाम्।

(घ) ऐ पृ ३८१ पा गृ भाष्यकार विश्वनाथका अनुसार अत्र प्रथम तृतीय पञ्चम नवमदिनेषु सर्वे सपिण्डाः प्रथमदिनवदुदकदानं कुर्वन्ति। तै : सह भोजनं चेति केचित्।

(ङ) लोकाचार प्रमाण

ढिकुरो फुटाउनेदिन सपिण्डी दाजुभाइ जुटी कपाल खौरी पञ्चगव्यप्राशन गर्छन् ,गराउँछन् र भेला भएका सपिण्डीबन्धुलाई नून खुवाउने भन्दै रोटी, पुरी, अचार खुवाउँछन् ।

(च) अस्थिसञ्चयनका लागि तोकिएका दिनहरू -

प्रथमेऽह्नि तृतीये वा सप्तमे नवमेऽथवा।

अस्थिसञ्चयनं कार्यं निजैस्तद्गोत्रजैर्मतैः॥ .....

त्र्यहाशौचे तृतीयेऽह्नि कर्तव्यस्त्वस्थिसञ्चयः।

सद्यः शौचे तत्क्षणं तु कर्तव्य इति निश्चयः।

कर्तव्यं तु नरैः श्राध्दं देशकालाविरोधतः॥

(अस्थिसञ्चयनानन्तरं सपिण्डानां शय्यासनादौ न दोषोऽधिकारिवर्जम्) सत्कर्मरत्नावलिः भाग १/श्री ५ गीर्वाणयुद्धविक्रमशाहदेव/प्रा रामनाथ आचार्य, प्रा दामोदरकोइराला । –२०२६ अक्षयतृतीया पृष्ठ ५०७

कदाचित् दशाहाशौचीले अस्थिसञ्चयनको अपकर्षण गरेपनि नून फुकाउनका लागि त होइन ?

(छ) ऐ पृ ५०६ प्रथमऽह्नि तृतीये च सप्तमे नवमे तथा।

ज्ञातिभिः सह भोक्तव्यमेतत्प्रेतेषु दुर्लभम्॥

(ज) आशौचे नियमाः – याज्ञवल्क्यः – इति संश्रुत्य गच्छेयुर्गृहं बालपुरः सराः । ...... आश्वलायनस्तु– नैतस्यां रात्र्यामन्नं पचेरन् क्रीतोत्पन्नेन वा वर्तेरंस्तृरात्रमक्षारलवणाशिनः स्युर्द्वादशरात्रं वा

(नि सि पृ ४०९ सम्पा नारायणराम आचार्य , चौखम्भा (वि सं २०६७)

यसमा नारायणवृत्तिसमेतम् आश्वलायनगृह्यसूत्रम् आनन्दाश्रममुऽणालये **प्रकाशितम् १९७८ खृस्ताब्दे पृ १२१ अनुसार ११४ सूत्रदेखि १९ सूत्रसम्मको र सूत्र २७ को वृत्ति यसप्रकारको छ –**

नैतस्यां रात्र्यामन्नं पचेरन्॥१४॥

एतस्यां रात्र्यामन्नं न पचेरन्नमात्याः।

क्रीतोत्पन्नेन वा वर्तेरन्॥ १५॥

क्रीतेन वोत्पन्नेन वा वर्तेरन्। केचिदेतत् सूत्रं न पठन्ति।

त्रिरात्रमक्षारलवणाशिन : स्युः॥ १६॥

सर्वेऽमात्याः।

द्वादशरात्रं वा महागुरुषु दानाध्ययने वर्जयेरन्॥ १७॥

मातापितरौ यश्चोपनीय कृत्स्नं वेदमध्यापत्येते महागुरवः । एतेषु मृतेषु द्वादशरात्रं वा दानाध्ययने वर्जयेरन्। दशाहं वेति वक्ष्यमाणेन सह विकल्पः। नात्राऽऽशौचं विधीयते। अपि तु दानाध्ययन वर्जनमात्रम्। आशौचं तु स्मृत्युक्तं ऽष्टव्यं दशाहं शावमाशौचम् इत्यादि।

दशाहं सपिण्डेषु॥१८॥

मृतेषु दानाध्ययने वर्जयेरन्निति सर्वत्र सम्बन्धनीयम्।

गुरौ चासपिण्डे॥ १९॥

उपनीय कृत्स्नवेदाध्यापके गुरावसपिण्डेऽपि दशाहं द्वादशाहं वेति पूर्वेण सह विकल्पः। मातापित्रोस्तु सपिण्डत्वाद् दशाहं द्वादशाहं वा विकल्पः।

समानग्रामीये च श्रो त्रिये॥ २७॥

समानग्रामवासिनि च श्रो त्रिये मृत एकाहं वर्जयेत् ।अनाशौचनिमित्तेषु गुर्वादिषु श्रो त्रिय पर्यन्तेषु मृतेष्वध्ययनमात्रं वर्जयितव्यं न दानमित्युपदेशः । अत्रान्ये व्याचख्युः – त्रिरात्रमक्षारलवणाशिनः स्युः । महागुरुषु तु द्वादशरात्रं वाऽक्षारलवणाशिनः स्युरिति विकल्पः। दानाध्ययने वर्जयेरन्दशाहं सपिण्डेषु इत्यनेन प्रकरणेनाऽऽशौचं विधीयते। आशौचदिक्चेयम्। तेन स्मृतेराशौचविस्तारो विज्ञेय इति।

आशौचं तु स्मृत्युक्तम् ऽष्टव्यम् ––

तत्राशौचमध्ये मांसमाषापूपमधुरलवण दुग्धाभ्यङ्ग ताम्बूलक्षाराणि वर्ज्यानि। **धर्मसिन्धु पृ**

(झ) आशौच बार्नेको नियम पृ १८७ अन्त्यकर्मपद्धति शिवराज आचार्य कौण्डिन्न्यायन –अनुसार –

माध्यन्दिनीयवाजसनेयिशुक्लयजुवे

‘दशाखाध्यायीहरूले पारस्करोक्त नियमको पालना गरे शास्त्रार्थानुष्ठानको फल प्राप्त हुन्छ, कुनै प्रत्यवाय हुँदैन। खल्को हालेपछि सबै सपिण्डले एक छाक छोड्ने परम्परागत चलन देखिन्छ। कतै मृतकका घरका व्यक्तिले मत्रै छाक छोड्ने चलन भएको पनि बुझिन्छ। यो तीनदिनसम्म वा आशौचभोरि

एकछाकमात्र अन्न खानसक्दा एकदिन भनेपनि एकछाक मात्र अन्न खाने गरेको होला। मृताशौच जुठो भने पारस्करका मतमा र याज्ञवल्क्यस्मृतिकारका मतमा साधारणतया सपिण्डलाई तीनदिन मत्रै लाग्ने भएपनि दस दिनसम्म जुठो लाग्छ भन्ने मत पारस्करले र याज्ञवल्क्यस्मृतिकारले पनि देखाएकाले र कलियुगमा सवै जातका व्यक्तिले गुणवान् अगुणवान् सवैले यथाविधान एकदिन वा तीन दिन वा दश दिन जसको जति दिन लाग्ने हो त्यति आशौच बार्नुपर्छ भन्ने शातातप मुनिको व्यवस्था पनि अङ्गिराका वचनमा याज्ञवल्क्यस्मृति मिताक्षरा ३।२२ देखिएकाले स्वाध्यायाऽध्ययनवर्जन, स्नानसन्ध्योपासनबाहेकका नित्यकर्मको निवर्तन इत्यादि आशौचीधर्मको त अग्निवेदरहित वैश्वदेवकर्महीन निर्गुणसपिण्डहरुले (दशाहाभाइहरुले) दशदिनसम्म पालना गर्नु उचितै देखिन्छ।

(ञ) पुराकल्पको पुराकल्पको आशौचले कलियुगमा पुग्दैन, प्रत्यवाय लाग्छ । निर्गुणताका कारणले मृताशौच सविधि दशाहा भाईले दशदिन बार्नु उचित हुन्छ।दाहकर्ताको आशौच निश्चित रूपमा बढी हुन्छ।

दशाह एव विप्रस्य सपिण्डमरणे सति।

कल्पान्तराणि कुर्वाणः कलौ भवति किल्विषी ॥ हारीतः ३७० पृ निर्णयसिन्धु।

(ट) स्नेहाभ्यङ्गो बान्धवानामङ्गसंवाहनञ्च यत्।

तेन चाप्यायते जन्तुर्यत्राश्ननन्ति स्वबान्धवाः ॥

इति मार्कण्डेयपुराणवचनादधिकारिवर्जमन्यत्र गोत्रजैस्तृतीयपञ्चमसप्तमनवमदिनेषु बहिः स्नानं, वस्त्रक्षालनं, सहभोजनं, तैलाभ्यङ्गमङ्गसञ्चारं प्रेताप्यायनार्थं कर्तव्यम् । अस्थिसञ्चयनानन्तरं सपिण्डानां शय्यासनादौ न दोषोऽधिकारिवर्जम्। सत्कर्मरत्नावलिः भाग१ पृ५०७ –९–१३ पङ्क्ति। विष्णुपुराणे– शय्यासनोपभोगस्तु सपिण्डानामपीष्यते। अस्थिसञ्चयनादूर्ध्वं संयोगस्तु न योषिताम्॥ ऐ१/२ पङ्क्ति। (द्रष्टव्यः चतुर्थीकर्मपूर्वअक्षारालवणाशिनौस्याताम्ब्रह्मचर्यका लागि। पा गृ सू१/८/२१)

अस्थिसञ्चयनविधिः – ऐ पूर्ववत् स रत्नावलिः पृ ५०७ –२ अनुच्छेद)

प्रथमेऽह्नि तृतीये वा सप्तमे नवमेऽथवा । अस्थिसञ्चयनं कार्यं निजैस्तद्गोत्रजैर्मतैः ॥ ब्रह्मपुराणे – कुर्यात्तृतीये विप्रस्य चतुर्थे क्षत्रि यस्य तु । पञ्चमे वैश्यजातेस्तु शूऽस्य दशमेऽहनि ॥ अस्थ्नां प्रसञ्चयः प्रेते क्रियते देशगौरवात्। विष्णुः –चतुर्थदिवसेऽस्थिसञ्चयनं कुर्यात्तेषां गङ्गाम्भसि प्रक्षेपः । इति व्यवस्था च सूत्रानुसारेण देशाचारानुसारेण वा वेदितव्या।

(ठ) त्रि रात्रं ब्रह्मचारिणोऽधः शायिनो न किञ्चन कर्म कुर्वन्ति, न प्रकुर्वीरन् । ३ काण्ड ९ कण्डिका/२५ सूत्रको व्याख्यामा भाष्यकार विश्वनाथ भन्छन् – इदानीँ पुत्रादिकर्तृकान्नियमानाह ‘त्रिरा... र्वीरन्’ त्रिरात्र पदं सूतकोपलक्षणं यावत्सूतकमित्यर्थः। पा गृ सू पृ ३८१ /१० पङ्क्ति, दानाध्ययनवर्जिताः मलिना दीनाऽधोमुखाः सर्वभोगविवर्जिताः अधः शयनोपवेशकारिणः परस्परमसंस्पृष्टाः अङ्कसंवाहनं केशसंमार्जनं चाकुर्वन्तः शक्त्योपोषित त्रिरात्रा उपोषितैकरात्रा वा किञ्चनकर्म कुर्युर्न वा कारयेयुः । उपोषणाऽशक्तिपक्षमाह – क्रीत्वा ... ग्राहं दिवा दिनशेषे एवकारस्तु रात्रौ भोजनयोगव्यवच्छेदार्थः।अन्नमक्षारालवणंमाषान्नपूपपायसवर्जितं ...... मांसनिषेधस्योपलक्षणत्वादक्षारादिलाभः ।...

अत्र प्रथमतृतीयपञ्चमनवमदिनेषु सर्वे सपिण्डाः प्रथमदिनवदुदकदानं स्नानपूर्वकं कुर्वन्ति। ऐ१८ पङ्क्ति।

सपिण्डीहरूले पैलो दिनदेखि नवमदिनसम्म विषमदिनमा उदकदानदिने कुरा र मांसनिषेध भएकाको उपलक्षण नै अक्षारलवणाशनको नियम भएबाट यावदाशौच दशदिनपर्यन्त सपिण्डीले नून बार्नुपर्ने देखिन्छ।

(ड) एकाहाच् शुध्यते विप्रो योऽग्निवेदसमन्वितः । त्र्यहात्केवलवेदस्तु निर्गुणो दशभिर्दिनैः ॥ एके त्रिरात्रम्, एके दशरात्रञ्चेति व्यवस्थितं वृत्तिस्वाध्यायापेक्षया । यी वाक्य पा गृ सू का चारैवटा भाष्यकार कर्क, जयराम, हरिहर र विश्वनाथले आआफ्नो भाष्यमा प्रष्ट्याएका छन्। सूत्रव्याख्या र पद्धति दुवैलाई भिडाउँदा एते च नियमा ज्ञातीनां पुत्रादीनां यावदाशौचम् नै भेटिन्छ भने तेषां मध्ये प्रेतकृयाधिकारी पुत्रादिः दशरात्रं यावत् प्रत्यहमेकैकमवयवपूरकं पिण्डं प्रेताय दद्यात्। भनी विशेषकार्य निर्देशित गरेको पाइन्छ।

(ढ) आशौचसंक्षेपः कुमारिलभट्टः (आश्वलायनगृह्यकारिका, अध्याय ४, खण्ड ४ पृ २२०, आनन्दाश्रम, ऐ १९७८ सन्)

त्रिरात्रं मरणेऽमात्यास्त्वक्षारलवणाशिनः । महागुरुमृतौ वर्ज्यं दानमध्ययनं तथा ॥ द्वादशाहं दशाहं वा सपिण्डेषु मृतेष्वपि ।

माता पिता तथा तद्वदाचार्यश्च महागुरुः ॥

(ण) आश्वलायनगृह्यकारिका ऐ पृ १९८ विवाहहोमको कारिकामा कुमारिलभट्टले ब्रह्मचर्यपालनका लागि अनेकानेक समयसम्म अक्षारालवणाशनको कुरा राखेका छन् ।

दम्पत्योरत आरभ्य गृहवेशीयहोमतः । ऊर्ध्वं त्रिरात्रमथवा द्वादशाहं भवेद्व्रतम् । अब्दं वा क्षारलवणवर्जितं भोजनं भवेत् । अधश्च शयनं तद्वद्ब्रह्मचर्यं च वै भवेत् ॥

सपिण्डी दाजुभाइहरूले आशौचमा ब्रह्मचर्यपालन गर्ने प्रयोजनार्थ दशदिनसम्म नून बार्नुपर्ने देखिन्छ ।

मूलतः मृताशौचसम्बद्ध अशुचिताको भाव मातापिताको सर्वाधिक बढी, पितामह एवं प्रपितामहको एवं ती सम्बद्धको क्रमशः घटीघटी रहन्छ । पिण्डसम्मेलन हुने तीनपुस्ताको सपिण्डीहरूको आशौचमा अक्षारलवणाशनप्रभृतिका नियमाचरणजन्य वारना गर्नेकुरा भन्दा निश्चय नै लेपभागी अगाडीका पितृहरूको लागि वारना कम हुँदै जाने स्पष्ट नै छ– स्थूलसपिण्ड र सूक्ष्मसपिण्डका हिसावले । श्रद्धापूर्वक मानी जानी वा धानी आएका शास्त्रमर्मज्ञ एवम् परम्पराशिष्टाचारमर्मज्ञ आस्तिकजनमा स्वशाखाको मनशायविरूद्ध तीनरात्री बाहेक नून बार्नैपर्दैन भन्ने ठोकुवा गरी प्रचार गर्नाले चोटपुग्ने र विधर्मी र परचक्रिको बढावा हुनजान्छ ।

उपर्युक्त लगायत अनेकौं प्रमाणका सापेक्षतामा मनन गर्दा– जसरी कुलधर्मका अनन्तता, आयुको क्षयीकरण, शरीरको अस्थिरताका कारण वर्षदिनमा गर्नुपर्ने सपिण्डीकरणलाई बाह्रौं दिनमा अपकर्षण गरी सक्ने व्यवस्था भएपनि कर्ता र कर्ताका सहयोगी (स्त्री, दाजुभाइलाई)वर्षदिनसम्म वरखीबार्ने मासिकादि गर्नुपर्ने नियम छ; त्यसैगरी दशाहाभाइहरूको आशौच दशदिनपर्यन्त रहनेहुँदा सद्यः, तेस्रो, सातौं, नवौं, वा चौथो दिनमा अस्थिसञ्चयनश्राद्ध गरेपनि अर्थात् अस्थिसञ्चयनमा अपकर्षण भएपनि दशदिनको आशौचमा दशदिनको ढिकुरो नफुटेसम्म (सपिण्डीजुटाएर नुनिलो भोज नगराएसम्म) नून बार्नुपर्ने देखिन्छ ।❖ –वाल्मीकि विद्यापीठ

(सनातन विद्वत् परिषद्द्वारा नेपाल वेद विद्याश्रम, वनकालीमा आयोजित विशेष गोष्ठीमा प्रस्तुत गरिएको दस्तावेज)

'बेबारिसे छाडिएका गाईबाच्छाहरूको संरक्षणमा हातेमालो गरौं !'
तपाई पनि गौसेवामा सहभागी बन्न सक्नुहुन्छ

- स्वयंसेवा गरेर
- नन्दी एवम् गाइबाच्छाहरूलाई हरिया सागपात, घाँस, दाना आदिको व्यवस्था गरेर ।
- गाईबाच्छाहरूको लागि दाना, छाना (वासस्थान) को निम्ति यथासक्य आर्थिक सहयोग गरेर ।
- विरामी र घाइते गाइगोरु र बाच्छाबाच्छीहरूलाई आवश्यक औषधोपचारको व्यवस्था मिलाएर ।

मठमन्दिर गाईबाच्छा बचाउ तथा समाज विकास अभियान
बनकाली फूल पसल लाइन, पशुपति काठमाडौं, सम्पर्क: ९८०८२९७४८५, ९८४१२०४००६

देवपत्तन (ग्वःल) शहरका पौराणिक प्रशासनिक प्रमुख तीन अंगहरू

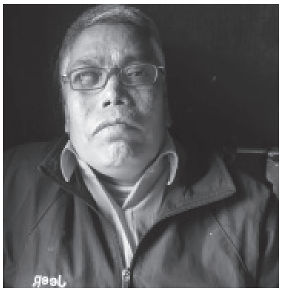

—शंकरमान भण्डारी

नेपालका इतिहासकारहरू र विद्वान्हरूको भनाइ अनुसार वि.सं २००-३०० वर्ष पहिले पहिलो र दोश्रो शताब्दीदेखि तीर्थस्थलको रूपमा विकसित भएका वस्ती पछि शिवदेव प्रथम राजाको पाला (७००-८०० वर्ष)मा आएर नौ जात, नौ टोल, नौ डवली, नौ चोक गरी नौ नौ गरी गुणा ८१ संख्याको गोलबन्द गरी ग्वःल नामाकरण भइ विस्तारित भयो । यही ऐतिहासिक शहरको नाम नै देवपत्तन भनी हालसम्म पनि प्रख्यात भएको पाइन्छ ।

सत्ययुगदेखि देव-देवीहरू यो शहरमा आई बसोबास गरेको हुनाले यसलाई सुवर्णपुर देवपत्तन शहर पनि भनिन्छ । त्यसैले यो शहरमा एक वर्षभित्र भगवान् शिव, माता गुह्येश्वरी, बच्छलेश्वरी, बज्रेश्वरी, गंगामाई, वनकाली, आकाश भैरव, श्रीगणेश, भीमसेन, श्रीकृष्ण, रामसीता, बुद्ध भगवान् लगायत अन्य देवदेवीहरूको विशेष तिथि पर्व पूजा गरी जात्रा चलाउने ऐतिहासिक सांस्कृतिक परम्परा रहेको पाइन्छ । त्यस्तै जीवित नाबालकहरूलाई कुमार, कुमारी मानी कुमारी पूजा गर्ने र ती बालकहरूलाई अन्य स्वरूपमा कल्पना गर्दै तान्त्रिक खट सजाएर खटमा राखी देवपत्तन शहर परिक्रमा गराई त्रिशुल जात्रा मनाउने परम्परा पनि रहिआएको छ । काठमाडौं उपत्यकाको तीन शहरमध्ये काठमाडौं हनुमान ढोका दरवार भित्र मन्दिरमा विराजित तलेजु भवानी, नक्शालकी नक्शाल भगवती, साँखु पुरानो शहरका माधव नारायण देवता र स्वस्थानी माताको व्रत बस्ने व्रतालु भक्तजनहरू, ललितपुर जिल्लाभित्रका हरिसिद्धि, निशक्तिदेवी, भक्तपुर शहरका नवदुर्गा माता र बोडे मध्यपुर शहरका नील बाराही भगवान् समेत यहाँ देवपत्तन शहरमा ल्याई भगवान् पशुपतिनाथको मन्दिर प्राङ्गण भित्र वरिपरि घुमाइ लाने परम्परा रहेको देखिन्छ ।

देवपत्तन शहरको धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, प्रशासनिक लगायतका कार्यहरू गर्न तत्कालीन समयमा यहाँ विशेष गरी ३ प्रकारका प्रशासनिक कार्यालयहरूको स्थापना गरेको देखिन्छ । यस्ता कार्यालयहरूले देवपत्तन शहरमा मनाइने जात्रापर्वलाई निरन्तरता दिने र त्यसको व्यवस्थापन गर्ने, अन्य शहरबाट भगवान् पशुपतिनाथको दर्शनका लागि देवीदेवता ल्याइने परम्परालाई निरन्तरता दिने, भगवान् श्रीपशुपतिनाथको नित्य पूजा, पर्व पूजा र यहाँ वर्षभरि हुने राष्ट्रिय मेला, पर्व सञ्चालन गर्ने, यहाँको वनजङ्गल, घाट, पाटी, सार्वजनिक चोक, डवली, चौर, पोखरी, इनार, ढुङ्गेधाराको संरक्षण गर्ने, मठमन्दिरको पर्व पूजा, गुठी पूजाको समेत व्यवस्थापन गर्ने, जयवागेश्वरी माताको बाह्र-बाह्र वर्षमा कलेवर फेर्ने, होम होमादी गरी प्रमुख पूजा गर्ने माताको नित्य दैनिक पूजा गराउने व्यवस्थापन गर्ने, तत्कालीन समयमा सतीप्रथा जाने चलन छँदा सती जाने मृतकका धर्म पत्नीबाट देवीको पाउमा चढाएका आफ्ना श्री सम्पत्ती भण्डारण गरी व्यवस्थापन गर्ने र यहाँ बसोबास गर्ने नेवार तथा स्वबासीको दैनिक जीवनयापनको व्यवस्थापन गर्ने, नियम कानून कार्यान्वयन गर्ने, आधिकारिक प्रशासन सञ्चालन गर्ने लगायतका काम गर्दथे ।

यस्ता कार्यालयहरूमा श्रीपशुपतिनाथ भण्डार तहविल कार्यालय (मन्दिर प्राङ्गणभित्र), श्रीपशुपतिनाथ अमालकोट तथा कचहरी कार्यालय (जयवागेश्वरी चोक वारि) र श्रीजयवागेश्वरी भण्डार तहविल कार्यालय (जयवागेश्वरी मन्दिर प्राङ्गण) थिए । यी तीन कार्यालयको तालुकदार भगवान् पशुपतिनाथका मूल पुजारी रावल पदवी रहने

परम्परा छ । उहाँको रेखदेख, खटन पटनका साथै ती कार्यालयको प्रशासन प्रमुख, उपप्रमुख अन्य पदाधिकारी कर्मचारीहरूको नियुक्ति वर्खास्ती गर्ने अधिकार समेत मूल पूजारीलाई दिइएको थियो । त्यहाँको आय व्यय समेत उहाँबाट वर्ष वर्षमा हेरिने चलन थियो जुन आज पनि छ । हालसम्म यी तीन कार्यालयको धार्मिक प्रशासनिक कार्यको निरीक्षणको प्रमुख जिम्मा धर्माधिकारीको रूपमा मूल पुजारीज्यूबाट हुने परम्परा रहेको छ । मुल पुजारीबाट नै नेपालमा राजसंस्था रहेको समयमा राजदरवारमा यहाँको गतिविधिको जानकारी जाहेर गर्ने तथा भगवान्को प्रसाद राजा कहाँ पुऱ्याउने चलन थियो ।

क) श्रीपशुपतिनाथ भण्डार तहविल कार्यालय, पशुपतिनाथ मन्दिर:

यो कार्यालयको मूल काम भगवान् श्रीपशुपतिनाथसँग मात्रै सम्बन्धित रहेको पाइन्छ । यो कार्यालयले आफ्नो क्षेत्र भित्रको जमिनबाट उठेको आयबाट मन्दिरमा चढाउनु पर्ने दैनिक, मासिक, वार्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने, परम्परागत गुठी, जात्रा पर्व, पूजा सञ्चालन गर्दैआएको छ ।

श्रीपशुपतिनाथ भण्डार तहविल कार्यालयबाट विशेषत निम्न कार्य हुने गर्दछन्-

-भगवान् श्रीपशुपतिनाथको दैनिक नित्य पूजा साथै भगवान्लाई एक छाक सात्विक भोजन (भुजा) तयार गराई भोजन चढाउन लगाई ती प्रसाद रैरकमी (कर्मचारीहरू) लाई वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने,

-विभिन्न तिथिमा गरिने भगवान्को पूजाको लागि राजा महाराजा, साहुमहाजन भक्तजनबाट आय-आयस्ताको रूपमा जिन्सी, नगदको संकलन गर्ने,

- विभिन्न गुठी, राजगुठी, छुटगुठी, निजीगुठी, पर्व पूजागुठी र दुक्का वृत्तागुठीको नामाकरण गरी भगवान् पशुपतिनाथको नाममा राखिदिएको नेपाल अधिराज्यभरि छरिएर रहेका अव्वल, दोयम, सिम, चाहार गरी सबै किसिमको जग्गा जमिनबाट बर्ष बर्षमा मोहीहरूले कुत तिर्न ल्याएको कुत बुझी त्यसको भर्पाइ गरी दिने,

-मोहीहरूलाई जोताह पुर्जा बनाइदिने र त्यसको जग्गा धनीका रूपमा भगवान् श्रीपशुपतिनाथको नाममा लालपूर्जा बनाई (खडा गरी) ती जग्गा जमिनको स्रेस्ता तयार गरी त्यसको खरिद बिक्रिको कारोवारमा लाग्ने कर तोक्ने र सो तोके बमोजिमको कर लिएर मोहीहरूलाई नामसारी कित्ताकाट गर्ने,

-एक मोहीबाट अर्को मोहीको नाममा जमिनको खरिद बिक्री गराउने, उक्त जमिनमाथि मोही हक मात्र लाग्ने गरी समय समयमा निवेदकको माग बमोजिम कार्यान्वयन गराई व्यवहार चलाउन दिने,

-डमरू त्रिशूल छाप सहित कार्यालयको नाम राखी लालपूर्जा तयार गर्ने कार्यका लागि नेपाल सरकार अन्तरगतको मन्त्रालयका विभाग स्थानीय सम्वन्धित निकाय र मालपोत कार्यालय, नापी कार्यालयसँग समन्वय राखी ती कार्यालयमा जग्गा धनी श्रीपशुपतिनाथको भण्डार तहविल कार्यालयको नाममा स्रेस्ता, मठ खडा गराई नापी कार्यालयमा फिलबुक र नक्शा ट्रेस तयार गराई ती जग्गाको मोहीको हकमा फिल्डमा खेती काम गर्ने कामदार, जग्गाको रेखदेख गरी सम्वन्धित कार्यालयमा पर्व पर्वमा कुत बुझाई त्यसको भरपाइ लिइ बस्ने व्यक्ति, परिवार, स्थानीय समाजको नाममा मोही दर्ता लगत खडा गरियोस् भनी दुई कार्यालय बीचमा पत्रको आदान प्रदान गरी दैनिक कार्यालय सञ्चालन गर्ने कार्य पनि पशुपति भण्डार तहविलबाट हुँदैआएको छ ।

कार्यालयमा जिन्सी नगद आयश्रोतबाट उठेको रकमले आफ्नो कार्यालयका कर्मचारीहरूको मासिक पारिश्रमिक स्वरूप तलब उपलब्ध गराउने, मेला पर्वमा, विदाको बेला काम गरेका कर्मचारीहरू छन् भने यसको समेत गच्छेअनुसार बढी तवल या भत्ताको व्यवस्था गरिदिने काम पनि यसै कार्यालयको हो । साथै सधैं हाजिर गर्न नपर्ने मेला पर्वमा मात्र आई तोकेको काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई एकैचोटि वर्षभरिमा वा समयको दिन गन्ती गरी मासिक अड्कल काटी समूह समूहको प्रतिनिधि गर्ने व्यक्तिहरू बेलाबेलामा आई त्यस कार्यालयको धर्म संस्कृतिको परम्परा अनुसार कर्म गर्ने, भण्डारीहरू, विशेट, गुठीका गुठीयार, गुठीपर्वमा पूजा गर्न आउने पुजारीहरूको खान्की बालीको पूर्ति गराउने, प्राङ्गण, भित्र दैनिक बडार कुडार गर्ने कुचिकारहरू, नित्य पूजा, पञ्चामृत पूजा, शंखजल आदतिमा पञ्चबाजा, दमाइबाजा, त्रिकाल बाजा

बजाउने बाद्ययवाजा बादकहरू, मन्दिर वरिपरि रातको समययमा आलोपालो कुर्न आउने अड्कल कर्मचारीहरू सहित आफ्नो मातहतको क्षेत्रमा काम गर्ने व्यक्ति पुजारी कर्मचारीहरू खान्किबालीको व्यवस्थापन गरिदिनु पर्दछ । यसैगरी बेला बेलामा मन्दिर प्राङ्गण मर्मत सम्भार गराई सधैं धोइपखाली सफा राख्ने, निरीक्षण गर्ने र सुन, चाँदी तामा, पित्तल, अष्टधातुबाट बनेका मठमन्दिरको छाना, ढोका, झ्याल, चौकोस, पेटी, टुँडाल, देवदेवीका बहानको सधैं संरक्षण गरी माथि उल्लेखित विभिन्न कार्यका लागि राखेको जिन्सी सामान, जग्गा जमिन आफ्नो कार्यालयबाट सधैं रेखदेख गरी सुरक्षित राख्ने कार्य पनि गर्नुपदर्छ । पशुपति भण्डार तहविल कार्यालयको स्थापना पशुपति मन्दिर प्राङ्गणभित्रै गरिएको छ ।

श्रीपशुपतिनाथ भण्डार तहविल कार्यालयमा कामको प्रकृति अनुसार विभिन्न कर्मचारीहरूको व्यवस्था गरिएको छ । कार्यालयमा प्रमुख कर्मचारीको रूपमा विशेटहरूको नाईके- १, विशेट मातहतका अन्य ९ जना विशेटहरू समेत गरी जम्मा ९५ जना विशेट श्रेष्ठ (५ थरि प्रधानहरू) रहेका छन् । त्यसमा २ जना दैनिक भगवान्को भान्सामा काम गर्ने (भान्साको भण्डार तह लगाउने) तालुवा पदमा रहेका हुन्छन् । कार्यालय सञ्चालन गर्न सहयोगीको रूपमा वैदार राजजोशी- १ जना रहन्छन् । साथै बेलाबेलामा भण्डारी कवल खान्की बाली उक्ति पूर्ति गर्न त्यसको भर्पाई लेखी व्यवस्थापन गरी बाली उठाई वितरण गर्न चार कवलका मूल भण्डारी (भण्डारी नाइके)हरूबाट पनि कार्यालयलाई सहयोगी भूमिका निभाउनु हुन्छ । त्यस्तै मोहिहरूबाट जिन्सी, कुत बुझाउन ल्याउँदा ती कुत हिसाव गरी माना, पाथीले भरेर लिने र त्यसको आवश्यक भण्डारण गर्ने, चाहिने बेला भण्डारणबाट झिकी पूजा गर्न खान्की दिने कार्य गरी खर्च बुझाउने र चाहिने बेला कार्यालयको चिठ्ठीपत्र अर्को कार्यालयमा बुझाउन जाने कार्य गर्न कार्यालय सहयोगी मोही नाईके पदमा डंगोल थरका १ व्यक्ति राख्ने चलन छ ।

मन्दिर प्राङ्गण भित्र मन्दिरको दैनिकी पूजा हुँदा विभिन्न क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीहरूमा चार जना मूल भण्डारीहरूमध्ये १ जना, पालो अनुसार बस्नेमूल भट्टपुजारी १ र अन्य ३ भट्टटहरू, पालोवाला भण्डारी १, उहाँका सहयोगी भण्डारी २, भान्से ब्राह्मण २, चार जना कोटवाल मध्ये पालोवाला २ कोटवाल, पशुपतिनाथ मन्दिरका चार ढोकामा ४ जान र बासुकी मन्दिरमा १ जना गरी ५ जना ढोकापाले रहने व्यवस्था छ । पाक-पिवा २ जना, घडीवाल ४ जना, ६/६ घण्टाको डिउटी फरकमा १/१ जना सुरक्षा बस्ने गरी २४ रैरकमी (भण्डार तहविल मार्फत खट्ने गरी) रहन्छन् । यिनै कर्मचारीमार्फत कार्यालयको काम नियमित रूपमा हुँदैआएको छ ।❖

-पशुपति, काठमाडौं

शून्यको आवाज

-मुना अर्याल, धिताल

धराले आकाशतर्फ हेर्दै विन्ती गरिन्- 'हे प्रिये ! मलाई तिम्रै अधरमा लुकाउ न । तिम्री धरा पलपल बलत्कृत हुँदैछिन् ।

कुरूप मान्छेले मलाई चिथोरे, चुसे, निमोठे र अङ्ग अङ्ग छिया छिया पारे । तिमी किन मूकदर्शक छौ प्रिये ? थाकिसकेँ तिम्रो मौन प्रेम देखेर । अति भो खति भो ।'

यस्तो क्रन्दनको प्रहारले मेघ थर्र काम्दै गर्जियो- 'अब म कुरूप चेतना ध्वस्त पार्छु ।'

झल्याक झुलुक बिजुली चम्कियो । चट्याङ पर्‍यो । आँधी तुफान मुसल्धारे वर्षाले कुरूप बस्ती सखाप पार्‍यो । पलभरको लागि अस्तित्व टक्क रोकियो । चारैतिर सन्नाटा छायो ।

बिस्तारै सन्ध्या लाल आँचल लपेटी मुसुक्क मुस्कान छरेर शुभकामना दिदै अस्ताञ्चलमा अल्पिइन् ।

निशा प्रेमिल बर्को बनेर व्योम र धरालाई एउटै बर्कोमा लपेटिन हिरण्यगर्भबाट मृदुल तरङ्गले सङ्केत गर्‍यो- 'छिटै सचेत मान्छेको बस्ती बसाऊ ।'❖

-हेटौंडा, मकवानपुर

वाराणसीमा खातैखात

-रामप्रसाद पन्त

आज हामी यात्राको छैटौं दिनमा छौं । आज हाम्रो यात्रा गयाबाट बनारसतर्फ हुँदै छ । हामी तीस तीर्थयात्री चौबीस दिने उत्तर-भारतको यात्रामा छौँ ।

हिजोसम्म प्रत्येक दिन चिठ्ठा हाल्ने र जसलाई जुन सिट पर्छ, त्यसैमा बस्ने चलन थियो । तर आज केही सहयात्रीहरूले भिन्न मत राखे- 'यसो गर्दा भाग्यले कसैलाई अगाडि मात्रै र कसैलाई पछाडि मात्रै पार्दो रहेछ । यसबाट एकरूपता नहुने भएकोले 'प्रत्येक दिन एकएक सिट पछाडि सर्दै जाने नियम बसालौं ।' यस प्रस्तावमाथि सबैको सहमति भयो र सोहीबमोजिम स्थिति बसालियो । यो क्रम यात्राको समाप्तिसम्म चल्यो ।

बाटो चार लेनको थियो, हामी निर्वाध कुदिरहेका थियौं । करिब दुई घण्टाको यात्रामा बसको टायर पन्चर भयो । 'आमस' रहेछ त्यस ठाउँको नाम । चालकले यही मौकामा अर्को टायर पनि बदल्ने निश्चय गरे । हामीलाई समय प्रशस्त भयो । दुईवटा टायर बदल्दासम्म हामीले दुई कप चिया खान भ्यायौं । बल्ल एक गिलास चिया खाएजस्तो भयो ।

काठको एउटा अस्थायी टाँड बनाएर चिया बेच्ने चियापसलेले बाटोछेउको सरकारी भूमि प्रयोग गरेबापत ट्याक्स पनि तिर्दो रहेछ र बाह्र जनाको परिवार पाल्दो रहेछ । मैले सोधिहालेँ- कति कमाउँछौ दिनमा ? उसले भन्यो- 'औसत एक हजार ।'

'परिवार पाल्न पुग्छ त ?'

'पुऱ्याउनुपर्छ नि हजुर ! पुग्छ ।' मानिसका आआफ्नै बाध्यता ।

खजुरका रूख प्रशस्त रहेछन् त्यस ठाउँमा । रूखको काण्डमा घाउ पारेर भाँडो झुन्डाउने र रस जम्मा गरी पिउने चलन रहेछ । ताकतिलो हुँदो रहेछ खजुररस । अनि जति पुरानो भयो, त्यति स्वादिष्ट पनि हुँदो रहेछ खजुररस । तर धेरै खान त भएन नि ! लाग्दो रहेछ खजुररस, रक्सी लाए झैँ ।

टायर बदलेपछि हाम्रो यात्राले पुनः निरन्तरता पायो । 'बोलिमा रोड' हुँदै हामी कुदिरहेका थियौँ, ताराचण्डी धाम भेटियो बाटैमा । त्यहाँ पानीको धारा र खाना बनाउने ठाउँ पनि रहेछ । टायर बदल्दा थाकेकार भोकाएका चालकदलका सदस्यहरूले यतै खाना खाने/खुवाउने सुर कसे । त्यहाँ घुम्ने ठाउँ पनि रहेछ- सासाराम, लक्ष्मी-सरस्वती मन्दिर र अन्य देवीदेवताका मन्दिरहरू ।

खाना खाइसकेपछि भने हाम्रो यात्रा निर्वाध अगाडि बढ्यो । म बडो आश्चर्यपूर्ण दृष्टि लगाउँदै थिएँ- ट्रकको आवतजावत किन यतिविधि बाक्लो ? म अनुमान लगाउँदै छु, अन्य सवारीसाधनको तुलनामा सत्तरी प्रतिशत ट्रक होलान् ! म यो पनि देख्दै छु- तुलनात्मक रूपमा भरिएका ट्रकहरू बढी बनारसतिरबाट आउँदै छन् । बाटोको समदूरीमा मालबाहक ट्रेन पनि कुदिरहेको देख्छु । ती सुस्तगतिमा छन्, कतिपय ट्रेनसँग त हामी प्रतिस्पर्धा गर्न भ्याउँछौँ । उछिन्ने प्रतिस्पर्धा देखेर पनि म अन्यौलमा पर्दै छु- दायाँ वा बायाँ जताबाट ओभरटेक गरे पनि हुने ! तर नेपालीलाई पाए भने त छिड्के हानिहाल्दा रहेछन् भारतीय पुलिसहरू । एक ठाउँमा हाम्रो बसले अलिकति लाइन छोएको मात्र थियो, रोकिहाल्यो । तर चालक र पुलिसबीच कुनै बहस भएन । बसले आफ्नो लाइन पक्रिहाल्यो । हामीले ड्राइभरलाई सोध्यौँ- 'के भन्यो र छोडिदियो ?'

चालकले भन्यो- 'यिनीहरूलाई मैले चिनिसकेको छु नि, रू. एक सय घुसारेको ब्लुबुक देखाइदिएँ ।' हामी सबै हाँस्यौँ, भारतीय पुलिसको चाला देखेर ।

तुल, ब्यानर वा पोष्टरहरूमा 'अक्षयकुमार'

देखिरहेको बेला 'आदित्यनाथ'को व्यानर देखिन थाल्यो । ठाउँको नाउँ हेरेँ, चन्दोली । मैले सहजै अनुमान गरेँ- उत्तरप्रदेश छिरिएछ ।

हामी वाराणसी निकट पुग्न थालेछौँ । लेखिएको देखियो- 'वाराणासी विकास प्राधिकरण क्षेत्र में आपका स्वागत है ।' वसन्तपुर आयो । भिखारीपुर आयो । व्यापक रूपमा घरहरू तोडफोड गरेको देखियो । सम्झना भयो, बालेन शाहको । कसको नक्कल कसले गरे होला ? उत्तर सहज थियो- बालेनको नक्कल यिनीहरूले गरेको भए नेपाल उहिल्यै स्वर्ग हुन्थ्यो ।

छ बजे वाराणासी प्रवेश गरियो । एक घण्टा समय होटलमालिकसँग सम्पर्क गर्दैमा सिद्धियो । अर्को एक घण्टा बजार चक्कर लगाएर होटल पुग्दा सिद्धियो । कोठा पनि कहाँ सस्तो पाएको हो र ! प्रतिकोठा सात सय । अनि खानेपानीको व्यवस्था आफैं गर्नुपर्ने । वाथरूममा साबुन छैन, टबेल छैन । लालगढको बिच्छुकले हामीलाई त्यहाँ पनि छाडेन । कसको स्वार्थले काम गरिरहेको छ, हामी अनाथ शिशुलाई के थाहा ? बनारसमा होटल र धर्मशालाको के कमी छ र ? भोलि यहीँ आउनुपर्छ भने झन्डै एक घण्टा लगाएर भीड छिचोल्दै रातारात पाण्डेयपुरको एस.आर. होटल जानुपर्ने के कारण पऱ्यो ? एक रात हो र ? भोलि र पर्सि पनि ओहोरदोहोर गरिरहनुपर्छ ।

०००

अर्को दिन पाँचै बजे हामी पाण्डेयपुरको हाजीपुर रोडस्थित एस.आर. होटलबाट निस्क्यौँ । बस चढ्यौँ र पहडिया अन्धरापुल, लाउरावीर हुँदै राजघाट ओर्ल्यौँ ।

अलिकति हिँडेपछि स्वामीनारायण मन्दिर भेटियो । त्यहाँ पनि ठूलै धर्मशाला छ, जुन धर्मशाला मलाई पहिलेदेखि नै थाहा थियो । त्यहाँ बस्न पाएको भए त्यहीँसँगैको गल्ली छिरेर गायघाट, अनि घाटैघाट मणिकर्णिका । कति सजिलो हुन्थ्यो हाम्रो बसाइँ र घाटको यात्रा ।

मणिकर्णिका, अर्थात् महादेवको मणि र सतीदेवीको कुण्डल खसेको ठाउँ । जहाँ मानव मृतदेह आउने क्रम रोकिँदैन र चिताको आगो निभ्दैन । जहाँ मध्यरातमा पञ्चमुख (मुकुन्डोधारी) अघोरीनृत्य हुन्छ । चिताभष्मको होली खेलिन्छ र मसानबाबाबाट आरती हुन्छ । जहाँ ५१ शक्तिपीठमध्ये एक विशालाक्षी शक्तिपीठको दर्शन गर्न पाइन्छ । जहाँ कोल्टे परेको शिवमन्दिर क्रमशः धसिँदै गएर डुबेपछि प्रलय हुने विश्वास गरिन्छ । त्यो घाट नै मणिकर्णिका घाट । जहाँ पितृहरूको श्राद्धतर्पण गर्दा पितृहरू मुक्त हुन्छन् भन्ने विश्वास गरिन्छ । पहिले स्नान, त्यसपछि श्राद्ध । गङ्गामा स्नान गर्न पाउनु हाम्रा लागि परमसौभाग्य ! भनिएकै छ नि- 'न गङ्गा सदृशं तीर्थं न देव केशवात् पर ।' अर्थात् गङ्गाजस्तो ठूलो तीर्थ अरू छैन, केशवभन्दा ठूलो देवता अरू छैन । हो, वास्तवमा यी गङ्गा गङ्गोत्रीबाट उत्पन्न भएर बाटोमा अलकनन्दा र मन्दाकिनीलाई समाहित गर्दै ऋषिकेश, हरिद्वार हुँदै वाराणासी आउँछिन् र भारतका विभिन्न स्थानहरूलाई पवित्र पार्दै गङ्गासागरमा विलय हुन्छिन् ।

यिनै पतीतपावनी गङ्गामा हामीले स्नान गऱ्यौँ र पण्डितजीको पौरोहित्यमा सामूहिक श्राद्ध सम्पन्न गऱ्यौँ । यसपछि के गर्ने ? निश्चित योजना छैन । क्रमबद्ध कार्यक्रम बनाउन नसक्नु टोलीनेताको कमजोरी । टोलीनेतालाई नसोध्नु अरूको पनि मनोमानी । दुई समूहमा विभाजित भयो टोली ।

एउटा खगेन्द्रजीको पछाडि लाग्यो, अर्को चालक कृष्ण श्रेष्ठको पछाडि । हामी दुईभाइ अनायासै चालकको पछि लागेछौँ, जुनविश्वनाथ दर्शन गर्ने टोली थियो ।

चालकले चार नं. ढोकाको बाटो सबैभन्दा छोटो भनेर त्यतैतिर लगे । तर पछि पत्ता लाग्यो- त्योभन्दा लामो बाटो अर्को रहेनछ । परिणाम यही भयो, हामी दिनभर भोकभोकै पऱ्यौँ । बेलुका एकै छाक । केही सदस्यहरूले यो ड्राइभरको चलाखी पनि भने । विश्वनाथ भगवान् जानून् !

समूह विभाजित हुँदा कसैले त्यसै दिन दर्शन गरे, कसैले अर्को दिन बिहान । समयको बर्बादी । पाण्डेयपुरबाट एक घण्टा लगाएर आउनजानको कष्ट । म सोच्दै छु, शिक्षा लिन धेरै बाँकी रहेछ । अहिले विद्यावत नगरी वाराणसी आएर अरू विद्या आर्जन गर्दैछु ।

वरूणा र असी नदीको बीचमा बसेको शहर भएको हुनाले वाराणासी । म पटक पटक पुगेको छु वाराणासी । प्राचीन नगरी, विद्यावत नगरी । अन्नपूर्णमाताको बास

भएकोले कोही भोको हुनुनपर्ने नगरी । भगवान् शङ्करको त्रिशूलमा अड्केकोले प्रलय हुँदा पनि कुनै असर नपर्ने नगरी । त्यहाँ मरेपछि पुनः अर्को योनिमा जन्मनु नपर्ने अविमुक्त नगरी/मोक्षनगरी । बाह्र ज्योतिर्लिङ्गमध्ये एक ज्योतिर्लिङ्ग विश्वनाथ बाबाको निवास भएको नगरी ।

यसै भएर भनिन्छ नि– 'काश्यांवास, सतांसङ्गो, गङ्गाम्भ, शिवपूजनम्' अर्थात्, काशी वास गर्नु, सज्जनसँग सङ्गत गर्नु, गंगास्नान गर्नु र शिवपूजन गर्नु सानो पुण्यले पाइँदैन ।

हामीले पनि करिब तीन घण्टा समय लगाएर विश्वनाथ बाबाको दर्शन गर्‍यौँ । दर्शनपश्चात् मैले मन्दिर परिसरमा उभिएर चारैतर्फ नजर दौडाएँ । कस्तो व्यवस्थित, कस्तो सौन्दर्यपूर्ण र कस्तो भव्यता ! सन्मुखमा सभामण्डप, दण्डपाणीश्वर, सौभाग्यगौरी, शृङ्गारगौरी, अविमुक्तेश्वर, सत्यनारायण र गणेश आदि देवीदेवताको वासस्थल ।

मैले मन्दिरको कम्पाउन्डसँगै जोडेर बनाइएको मस्जिद देखेर इतिहास पढेँ– मुस्लिमहरू सनातनीप्रति किन यति असहिष्णु बनेका होलान् ! भनिन्छ, प्राचीनकालमा अहिलेको मस्जिदसँगै थियो– विश्वनाथ मन्दिर, जसलाई ज्ञानवापी मन्दिर भनिन्थ्यो । जसको सम्झनामा अहिले पनि ज्ञानवापी कूप अवस्थित छ ।

औरङ्गजेवको शासनकालमा उसले विश्वनाथको मन्दिर तोड्यो र मस्जिद बनायो । तर सहिष्णु सनातनीहरूले बदला लिएनन्, अलिकति वर सारेर अहिलेको विश्वनाथ मन्दिर निर्माण गरे । विश्वनाथको दर्शनपछि हामीले अलिकति पर बसेकी अन्नपूर्णा माताको दर्शन गर्‍यौँ । परिसरमै विराजमान सूर्य, कुवेर र गणेश आदि देवहरूको पनि आशीर्वाद लियौँ ।

त्यसपछि वसन्त सुवेदी नाम गरेका एक जना नेपाली विद्यार्थीले हाम्रो अगुवाई गरे । हामी कचौडीगलीको यात्रा गर्दै पन्ध्रबीस मिनेट हिँडेर कालभैरव पुग्यौँ र कालभैरवकै वरिपरि आश्रय लिई बसेका सङ्कटमोचन, पिशाचमोचन, दुर्गामाता, ढुण्डीराज र गणेश आदि देवीदेवताको दर्शन गर्‍यौँ । मन्दिरको प्राङ्गणभरि टाँगिएका तोरणमा वृक्षपर्ण र पुष्पगुच्छासहित रक्सीका बोतलहरू झुन्डिएको देखेर म तीनछक परेँ । कति रक्स्याहा बनाइदिएका कालभैरवलाई ? काशी नगरी यस्तो नगरी हो, जहाँ दर्शन अवलोकन गर्नुपर्ने अनगन्ती ठाउँहरू छन् । जहाँ साधु, सन्त, भक्त, विद्या, धर्म, संस्कृति र देवीदेवताको उरूङ खात लागेको छ । जहाँ वाराणासी हिन्दु विश्वविद्यालय छ, जहाँ सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय छ, जहाँ काशीनरेशको दरबार र घाटघाटमा बनेका ऐतिहासिक धार्मिक र सांस्कृतिक संरचनाहरू छन् । यी सबैको दर्शन गर्न कहाँ एकदुई दिनले भ्याउँछ र ? कम्तीमा पाँच दिनको समय छुट्याउनुपर्छ । अनिमात्र पञ्चकोशी परिक्रमा गर्न भ्याइन्छ, जुन हामीलाई यसबखत सम्भव छैन । यसैले भनिएको होला–

अन्य क्षेत्रे कृतं पापं वाराणास्यं विनश्यति,
वाराणास्यां कृतं पापं पञ्चकोश प्रदक्षिणात् ।

अर्थात् अरू क्षेत्रमा गरेको पाप वाराणासीमा विनास हुन्छ, वाराणासीमा गरेको पाप पाँच दिनको वाराणासी प्रदक्षिणा गर्नाले नास हुन्छ । मैले मनमनै सोचेँ– के हामी यति साह्रै पापी हौँला र ?

ooo

अबको पालो सारनाथको । करिब दश किलोमिटर यात्रा तय गर्नुपर्‍यो सारनाथका लागि । सिद्धार्थ गौतमले बोधगयामा ज्ञान प्राप्त गरेर गौतमबुद्ध भएपछि प्रमुख पाँच शिष्यहरूलाई प्रथम उपदेश दिएको ठाउँ सारनाथ । हामी टिकट काटेर प्रवेश गर्छौँ द्वारबाट । प्रवेश गर्दागर्दै द्वारमा लेखेको देख्छु– 'प्रत्नकीर्ति मयावृणु' ।

फराकिलो दूबेचौरमा देख्छु– लुम्बिनी उत्खनन्को जस्तो दृश्य । खुल्ला उद्यानभरि तेलिया इँटाले बनाइएका मण्डपाकार पुरातात्त्विक सम्पदाहरू– गन्धकुटी, अर्धवृत्ताकार चैत्यहरू । अनि देख्छु, दुबेचौरमा शोभायमान पोथ्रे रूख, पुष्पवृक्ष र पुष्पपूरित गमलाहरू ।

थरीथरीका बुद्धमूर्ति छन् ठाउँठाउँमा– ज्ञानोपदेश मुद्रामा बसेका बुद्ध, अभयमुद्रामा बसेका बुद्ध, पृथ्वीस्पर्श मुद्रामा बसेका बुद्ध र ध्यानमुद्रामा बसेका बुद्ध । कतै देख्छु, खुट्टा झुन्डाएर मण्डपमा बसेका स्वर्णमय बुद्ध र कतै देख्छु, मङ्गोल आकृतिका होचा लाफिङबुद्ध ।

हेर्दै जाँदा देखिन्छन्, विशाल आकारमा उभिएका अर्का बुद्ध, जुन बुद्धलाई मैले केही वर्षअघि जाँदा देखेको थिइनँ । हालै निर्माण गरिएको रहेछ बुद्धको त्यो मूर्ति ।

गाइडको मुखबाट सुन्दै छु, संगमरमरका ८४३ टुक्रा जोडेर बनाइएको त्यस मूर्तिको उचाइ ८० फिट ९ इन्च रे ! जुन मूर्ति निर्माण हुन १२ वर्ष लागेको रे !

हामी त्यहाँबाट फनक्क घुमेर पुग्छौँ– धर्मराजिका स्तुपमा । सम्राट् अशोकद्वारा निर्माण गरिएको इँटैइँटाको लिङ्गाकार थुप्रो नै धर्मराजिका स्तुप । बुद्धका धातुहरूको अवशेष प्रतिष्ठापित गर्ने उद्देश्यले अशोकले धातु गर्भस्थ गरेर त्यसमाथि स्तुपको निर्माण गरेका थिए । भनिन्छ, पहिले यो सानो आकारको थियो, उत्तरवर्ती शासकहरूले यसको मोटाइ र उचाइ बढाउँदै गए र हालको भीमकाय रूपमा ल्याए ।

अवलोकन गर्ने पछिल्लो पालो थियो– सङ्ग्रहालयको। सङ्ग्रहालय हेर्नुका सुखद र दुःखद दुवै पक्ष हुन्छन् । वीर एवं प्रतापी पुरुषका गाथा झल्किने सङ्ग्रहालय र विनास तथा ध्वंशका अवशेषहरू । कतै राखेका देखिन्छन् समाजले जीवनयापनको क्रममा प्रयोग गरेका सामानहरू। तर यस सङ्ग्रहालयमा भने औरङ्गजेवको ध्वंशलीलामात्र थियो । जसरी अलाउद्दीन खिलजीले नालन्दा ध्वस्त पार्‍यो, त्यसैगरी औरङ्गजेवले सारनाथ ध्वस्त पार्‍यो । त्यहाँ तिनै पुरातात्त्विक वस्तुहरू देखिए– बुद्धका खण्डित मूर्तिहरू, तत्कालीन अवस्थाका भाँडावर्तनहरू र विभिन्न समयका शिलालेखहरू ।

फर्कदै गर्दा मैले देखेँ र देखाएँ– बीपी कोइराला भारत निर्वासनको क्रममा बस्नुभएको घर। जुन घरमा गएर मैले २०२७ सालमा बीपीलाई भेटेको थिएँ । बीपी बसेको प्रवासकालीन घर देखेर अगाडि बढिसकेपछि पनि दृश्यपलकबाट हटिनसकेको स्मृतिचित्रमा रूमल्लिँदै गरेको वेलाएक जना साथीको मोबाइलमा नेपालको समाचार सुनेँ– 'प्रचण्ड प्रधानमन्त्री भए रे !' आश्चर्य लागेन । पटक्कै आश्चर्य लागेन । 'बीपी कोइराला-प्रचण्ड, बीपी कोइराला-प्रचण्ड' मेरो आँखामा नाचिरहे । पहिले पहिले भनिन्थ्यो– 'यथा राजा तथा प्रजा ।' तर नेपालको परिस्थिति अब बदलिइसकेको छ– जस्ता जनता त्यस्तै नेता । अनि के आश्चर्य मान्नु ?

म सात वर्षअघि सिमला पुग्दा 'विद्यादेवी भण्डारी राष्ट्रपति भइन्' भन्ने सुनेको थिएँ । त्यस वेला पनि मलाई आश्चर्य लागेन र अहिले प्रचण्ड प्रधानमन्त्री भएभन्दा पनि पटक्कै आश्चर्य लागेन, किनभने मलाई आश्चर्य लाग्न छाडिसक्यो।

यात्रादलका साथीहरूले आ-आफ्ना तर्क र विचारहरू प्रस्तुत गर्दै थिए, म चुपचाप सुनिरहेको थिएँ । र, नेपाल र नेपालीको बारेमा व्यग्र चिन्तन गर्दै थिएँ– नेपालका प्रथम जननिर्वाचित प्रधानमन्त्री बीपी कोइराला र अहिलेका प्रधानमन्त्री प्रचण्ड । कोसँग कसको तुलना गर्नु ? तुलना गरेर साध्य भयो र ?

हामी सबैको ध्यान भङ्ग गर्दै एकनाथ पोखरेलले एउटा बाल्यकालीन कथा सुनाए– 'मेरी आमाले मलाई दुवै भाइले बाँडिखानू भनेर ढकनीको एउटा डल्लो दिनुभयो । त्यो डल्लो बाँड्न मलाई मन लागेन । भाइले ज्यादै जिद्दी गर्‍यो । मैले 'तँलाई दिनुभन्दा बरू लौजा' भन्दै झ्याङतिर फालिदिएँ ।' ❖

नयाँवस्ती, काठमाडौं

श्रीरामकृष्णवचनसुधा
नेपालीमा !

श्रीरामकृष्ण परमहंसको दैनिकीमा आधारित आध्यात्मिक ज्ञानको बहुउपयोगी पुस्तक 'श्रीरामकृष्णवचनामृत'को नेपाली संस्करण श्रीरामकृष्ण वचनसुधा प्रकाशन भएको छ । पुस्तक प्राप्तिको निम्ति सम्पर्क गर्नुहोला–

श्रीरामकृष्ण
आश्रम, नेपाल
ज्ञानेश्वर काठमाडौं,
मो. ९८६२५९६५७२

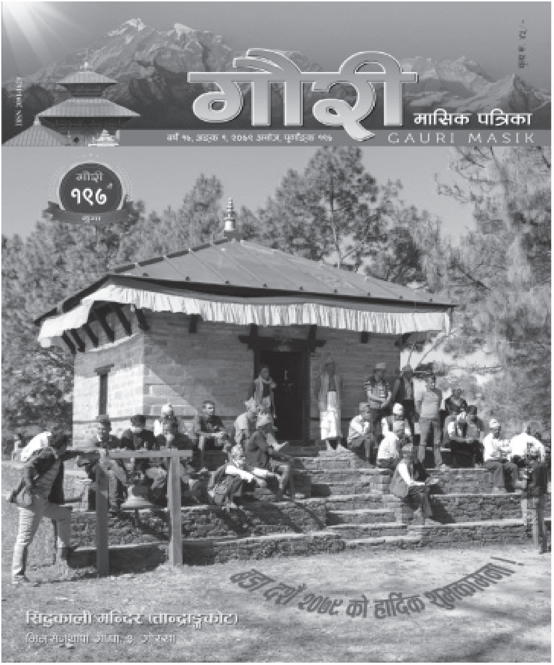
गौरी
मासिक पत्रिका
GAURI MASIK
गौरी १९७
सिद्धकाली मन्दिर (तान्द्राङ्कोट)

गौरी
मासिक पत्रिका
GAURI MASIK
गौरी १९८
सर्वदेवमयी गौ
गवां दृष्ट्वा नमस्कृत्य कुर्याच्चैव प्रदक्षिणम्।
प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तद्विपा वसुन्धरा॥

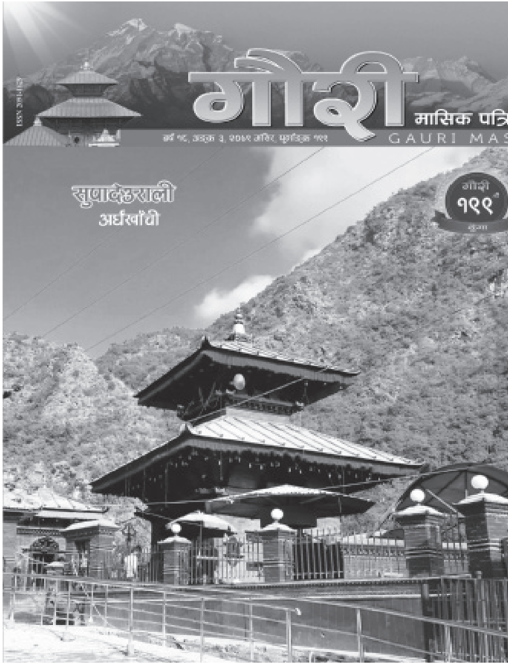
गौरी
मासिक पत्रि
GAURI MAS
गौरी १९९
सुपादेउराली
अर्घाखाँची

फर्केर हेर्दा

गौरी वर्ष १८ मा प्रकाशित लेखरचनाहरु

बर्ष १८ अंक १, २०७९ असोज, पूर्णाङ्क १९७

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

शुभ-कामना

-गौरीलाई शुभकामना- प्रा.डा. ऋषिराम पोखरेल

-गौरी र विजया दशमीलाई शुभकामना- प्रा. शिवगोपाल रिसाल

-गौरीलाई शुभकामना(कविता)- विजयराज न्यौपाने

देवीको पूजा (समसामयिक)- डा.स्वामी रामानन्द गिरि

समय-सन्दर्भ

विजयको गाथा 'दशैं' (समय-सन्दर्भ)- रामशरण अर्याल

द्वितीय अध्याय (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

विजय गोस्वामीप्रति उपदेश (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

पशुबलिको विकल्प रोजौं (अन्तरवार्ता)- हरिराम जोशी

शक्तिरूपिणी मातृशक्ति मैतिदेवी (पर्व विशेष)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

गुरूशुक्रास्तमा के गर्न हुने के गर्न नहुने (दस्तावेज)

गौरी वर्ष १७ मा प्रकाशित लेखरचनाहरू (फर्केर हेर्दा)

बर्ष १८ अंक २, २०७९ कात्तिक, पूर्णाङ्क १९८

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

गौसेवाः कृषि पेशा (कविता)- अनन्तगोपाल रिसाल

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

महाष्टमीको दिन रामका घरमा श्रीरामकृष्ण)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

शक्तिस्वरूपा गौमाता (समसामयिक)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

स्थानीय गाईः विविध जानकारी (विविध)

गाईगोरूको उचित व्यवस्थापनले राष्ट्र समृद्ध बन्छ (अन्तरवार्ता)- आर. वी. न्यौपाने

तिहारको ज्योतिर्भावना (पर्व विशेष)- रामशरण अर्याल

जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरणमा गाईगोरूको भूमिका (खोज अनुसन्धान)- राजेन्द्रराज तिमिल्सिना

कान्जी हाउस होइन गौशाला खोलौं (विचार)- स्मृति मल्ल

भण्डारेश्वरी (अन्नपूर्णा) तथा साङ्गदह (देश दर्शन)- मोहनप्रसाद आचार्य

गाईलाई किन पुज्ने (पुस्तक अंश)- हरिप्रसाद सोडारी

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ३, २०७९ मङ्सिर, पूर्णाङ्क १९९

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

भुलमा माफ पाउ (कविता)- पविता शर्मा, न्यौपाने, काफ्ले

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

अज्ञान नै संसारको कारण- (अध्यात्म)- प्रा. शिवगोपाल रिसाल

ज्ञानी तथा भक्तको अवस्था (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

बालाचतुर्दशीको धार्मिक महत्व (पर्व विशेष)- पं. बालमुकुन्द देवकोटा

केवट/माझी (समसामयिक)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

नेपाल वैदिक सनातन राष्ट्र हुनुपर्दछ (अन्तरवार्ता)- चन्द्रबहादुर थापा

बालाचतुर्दशी र मुक्ति (कविता)- विजयराज न्यौपाने

प्रगति महिला समूह (यात्रा स्मरण)- भोलानाथ अधिकारी

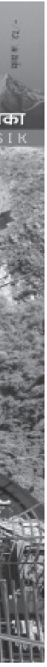

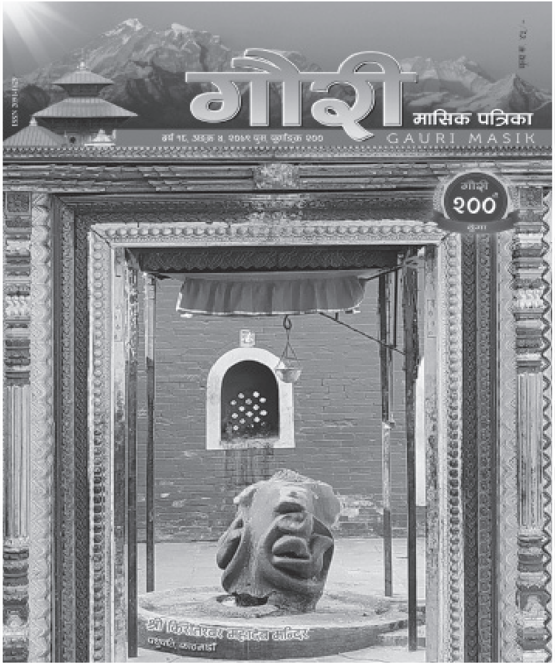

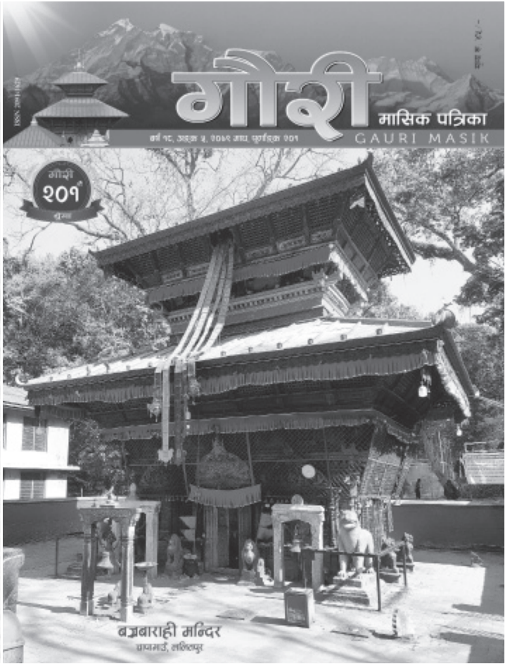

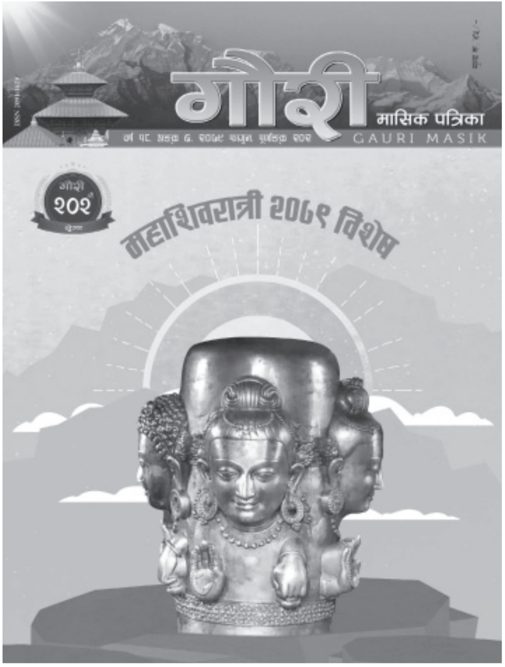

रामजन्मभूमि निरूपण (विचार)- वेदप्रसाद पन्त

रामद्वारा लव-कुश र भाइहरूलाई उपदेश (पुस्तक अंश) हरिबहादुर थापा

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ४, २०७९ पुस, पूर्णाङ्क २००

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

हेमन्त आगमन (कविता)- अनन्तकुमार वस्नेत

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

लिच्छविकालीन शैव र बुद्ध धर्म (खोज/अनुसन्धान)- 'श्रीराम स्वधर्म

रविवार व्रतकथा (संस्कार)- सं. अर्जुन लामिछाने

हरेक कर्मलाई योगमय बनाऔं (अन्तरर्वार्ता)- महात्म सुशील

प्रार्थना कसरी गर्नुपर्दछ (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

गाईको महिमा (महिमा)- विष्णुप्रसाद देवकोटा

ओझेलमा परेको पञ्चधुरा माइस्थान (देश दर्शन)- हरिप्रसाद तिमल्सिना

वैदिक सनातन धर्मको रक्षा (विचार)- सहप्रा. विनुबाबा अर्याल

परमाणुदेखि विमानसम्मका आविस्कार वेदमै (पुस्तक अंश)- कल्याण पन्त

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ५, २०७९ माघ, पूर्णाङ्क २०१

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

सरस्वती वन्दना (कविता)- आचार्य गोविन्द रेग्मी

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

समाधिमा श्रीरामकृष्ण (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

बढ्दो प्रतिक्रियात्मक अराजकताका बीच स्वस्थानी कथा (समसामयिक)- घनश्याम कोइराला

योग विद्याको उपयोगिता (योग)- उद्धवप्रसाद भट्टराई (चैतन्यदीप)

देवघाटधामको महिमा (महिमा)- डा. गुरूप्रसाद सुवेदी

बुद्धिका अधिष्ठाता श्रीगणेश (विचार)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

चरित्रः हाम्रो बहुमूल्य सम्पत्ति (संस्कार)- भागवतश्री न्यौपाने

वैदिक संस्कृतिमा नारी (विचार)- वेदप्रसाद पन्त

पशुपति क्षेत्रका प्राचीन जातिहरू (परम्परा)- शङ्करमान भण्डारी

उपदेश

भगवान् गौतमबुद्धका उपदेशहरू (उपदेश)- रामबहादुर तामाङ

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ६, २०७९ फागुन, पूर्णाङ्क २०२

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

हे आकाश ! तँ वर्षिदे (कविता)- मुना घिताल, अर्याल

राष्ट्ररक्षा (उपदेश) श्रीमज्जगद्गुरू शङ्कराचार्य

जगद्गुरू शङ्कराचार्य स्वामी निश्चलानन्द सरस्वतीजी महाराज (व्यक्ति/व्यक्तित्व)-उद्धवप्रसाद भट्टराई (चैतन्यदीप)

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

मातृभावले साधना (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

खोज (कविता)- प्रदीप सुवेदी

शिवरात्रि विशेष

◆हाम्रो संस्कार संस्कृति र शिवरात्रि- विजयराज न्यौपाने

◆महाशिवरात्रि पर्व (अन्तरवार्ता)- नारायणप्रसाद सुवेदी

◆विश्व ब्रह्माण्डपति भगवान् शिव- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

◆लोक कल्याणकारी शिव, शङ्कर, महादेव, पशुपति- घनश्याम कोइराला

◆शिवरात्रिलाई पशुपतिले चिनोस्- हरिप्रसाद सोडारी

◆राष्ट्रदेव श्रीपशुपतिनाथको अष्टमूर्ति आदिका दिव्यता र हाल सेवामा देखिएको अव्यवस्था- आचार्य ढुण्ढिराज न्यौपाने

पशुपति क्षेत्र (परम्परा)- शङ्करमान भण्डारी

गौरी
मासिक पत्रिका
GAURI MASIK
गौरी
२०३
जयवागेश्वरी मन्दिर

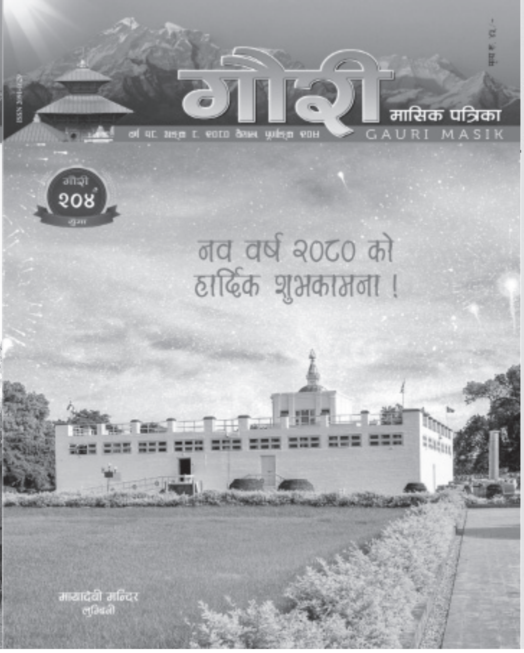
गौरी
मासिक पत्रिका
GAURI MASIK
गौरी
२०४
नव वर्ष २०८० को
हार्दिक शुभकामना !
मायादेवी मन्दिर
लुम्बिनी

गौरी
मासिक पत्रिका
GAURI MASIK
गौरी
२०५
श्रीरामानुज
आचार्यनिलयम्
श्रीवन, भक्तपुर

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ७, २०७९ चैत, पूर्णाङ्क २०३

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

भोलेनाथ भजेर रम्छ दुनिया (कविता)- धर्मानन्द भारवि

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

श्री बुद्धाय महते नमः (स्तुति)- प्रा.डा. ऋषिराम पोखरेल

मुक्तिको सात सोपान (विश्लेषण)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

श्रीरामकृष्णको मातृभक्ति । संकीर्तनानन्द (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

हाम्रो कर्म एवम् व्यवसायलाई धार्मिक एवम् आध्यात्मिक बनाउनु आवश्यक छ(अन्तरवार्ता)- सुशीला नेपाल

जातिवाद होइन समता र मधुरताको सांस्कृतिक पुनः जागरण (समसामयिक)- घनश्याम कोइराला

गर्गसंहितालाई हेर्दा (पुस्तक चर्चा)- मोहनप्रसाद आचार्य

महाकाली नदी (देश दर्शन)- आचार्य घनश्याम लेखक

शिवनामको महिमा (महिमा)

पाहाचह्रे जात्रा- २०७९ विवरण (तालिका)

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ८, २०८० बैशाख, पूर्णाङ्क २०४

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

वसन्त ऋतु (कविता) -मन्दिरा सेढाईं

सांख्ययोग (गीताज्ञान) -आचार्य खेमराज केशवशरण

ॐ महामणि पद्मोऽहम् : एक चिन्तन (स्तुति)- प्रा.डा. ऋषिराम पोखरेल

भक्तहरूका साथ कीर्तनानन्द (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

देवी सीताको प्राकट्य (रहस्य)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

बैशाख, सूर्य र ज्योतिषविज्ञान (ज्योतिष विज्ञान)- हरिप्रसाद सोडारी

हाम्रो व्यवसायमा धर्म महायज्ञ शास्त्रीय मर्यादा विपरीत छैन (अन्तरवार्ता)- प्रखरजी महाराज

बुद्धः जाति, वर्ण र वंशको हिसाबभन्दा उच्च (समसामयिक)- घनश्याम कोइराला

उपासना

सत्यदेवी प्रार्थना र साधना (उपासना)- केशवप्रसाद चौलागाईं

श्रीकृष्णप्रेमी अक्रुर (पुराण पात्र)- मोहनप्रसाद आचार्य

चेतन यात्रा (चिन्तन)- डा. चिन्तामणि नाथ योगी

रावणपाटी (इतिहास)- श्रीकृष्ण डंगोल

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ९, २०८० जेठ, पूर्णाङ्क २०५

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

प्रभु ! भुकिरहूँ जीवनभरि (कविता)- मुकुन्द शर्मा चालिसे

गीताज्ञान

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

भक्तहरूका साथ कीर्तनानन्द (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

जगत्को धारक, पोषक यज्ञ (परिचय)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

ईश्वर कसरी प्राप्त गर्ने (रहस्य)- हरिप्रसाद सोडारी

श्रीपशुपतिनाथ मात्र स्थायी हुनुहुन्छ, हामी सबै अस्थाई हौं (अन्तरवार्ता)- उत्तम तिमल्सिना

नित्य एवम् नियमित पूजा, पशुपतिनाथ मन्दिर (उपासना)- पं. लोकनाथ आचार्य

काली गण्डकीको महत्व र संरक्षण (देश दर्शन)- मायादेवी शर्मा

शतक्रतु अर्थात् देवराज इन्द्र (पुराण पात्र)- मोहनप्रसाद आचार्य

चेतन यात्रा (चिन्तन)- डा. चिन्तामणि नाथ योगी

स-संगीत रामायण (पुस्तक परिचय)- पं. केदारनाथ देवकोटा

गतिविधि

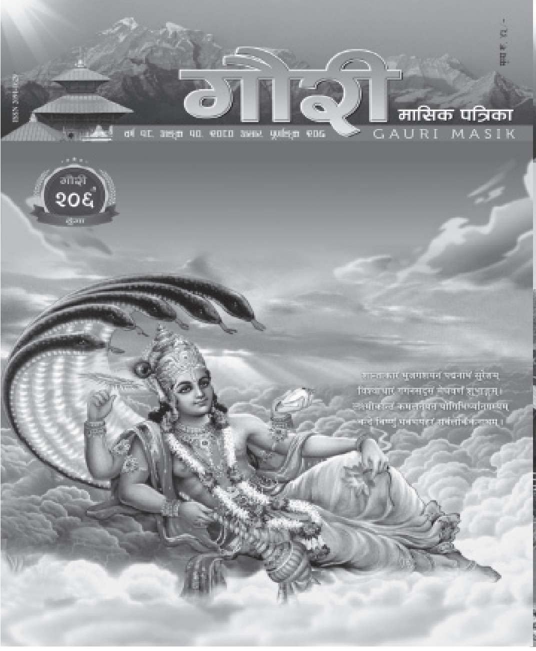
गौरी
मासिक पत्रिका
GAURI MASIK
२०६

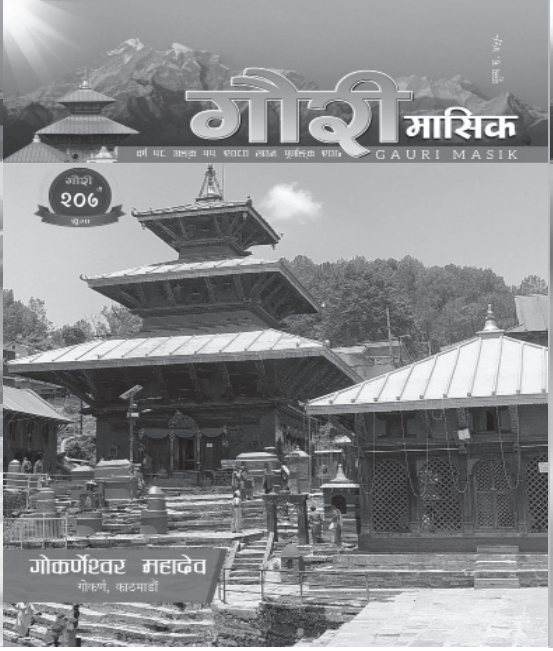
गौरी
मासिक
GAURI MASIK
२०७
गोकर्णेश्वर महादेव
गोकर्ण, काठमाडौं

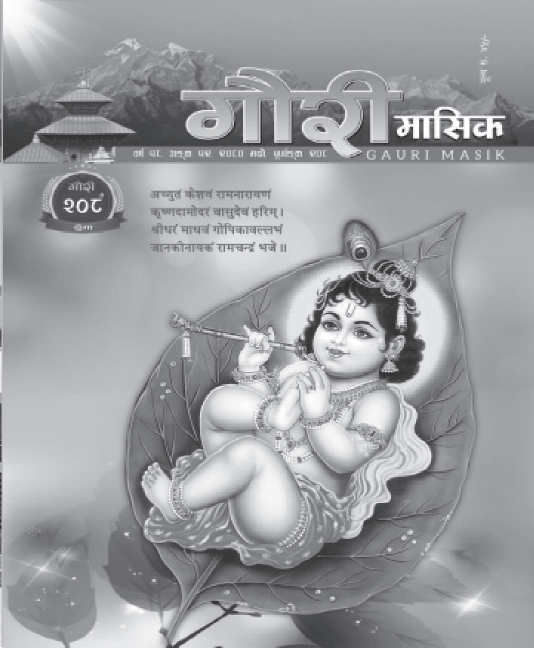
गौरी
मासिक
GAURI MASIK
२०८
अच्युतं केशवं रामनारायणं
कृष्णदामोदरं वासुदेवं हरिम्।
श्रीधरं माधवं गोपिकावल्लभं
जानकीनायकं रामचन्द्रं भजे॥

बर्ष १८ अंक १०, २०८० असार, पूर्णाङ्क २०६

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

बुढ्याईंको गति (कविता)- विष्णुगोपाल रिसाल

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

आजको युगको माग (योग) (परिचय)- प्रा. शिवगोपाल रिसाल

श्रीरामकृष्णको बालकजस्तो अवस्था । वेदान्त विचार (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म

तीन पाइलाबाट तीन लोक नाप्ने भगवान् विष्णु (समय सन्दर्भ)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

महान शिवभक्त उपमन्यु (पौराणिक पात्र)- मोहनप्रसाद आचार्य

श्रीमद्देवीभागवत महापुराण, शैलुङ, चरणावतीधाम (संस्मरण) - डा. कान्ता भट्टराई

नाम मात्र फरक (कविता)- रामबहादुर तामाङ

खाना किन शुद्ध हुनुपर्दछ (स्वास्थ्य)- हरिप्रसाद सोडारी

सूर्य नमस्कार (योग)- योगी रमेश सिटौला

श्रीपशुपतिनाथमा केवल एक पुजारी (समय सन्दर्भ) शङ्करमान भण्डारी

गतिविधि

बर्ष १८ अंक ११, २०८० साउन, पूर्णाङ्क २०७

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

जीवन (कविता)- सूर्यकान्त शर्मा

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

पुरूषोत्तममासको महिमा र कर्तव्याकर्तव्य विवेक (विशेष)- प्रा. भवानीप्रसाद खतिवडा

विशुद्ध ज्ञानमय (परमात्माशिव)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

शुभ संस्कार तथा ईश्वरका लागि व्याकुलता (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

श्रावण सोमबार व्रतको महिमा (समयसन्दर्भ) पं. बालमुकुन्द देवकोटा

शिखहरूले शरीरधारीलाई गुरू मान्दैनन् (अन्तरवार्ता)- गकुलानन्द स्वामी

पशुपतिनाथ र वाग्मती (रहस्य)- प्रा. नवराज घिमिरे

पशुपति क्षेत्रले बिर्सेको पर्वतेश्वर शिवलिङ्ग (देश दर्शन)- हरिप्रसाद सोडारी

वेदमा अष्टाङ्गयोगको (योग)- योगी रमेश सिटौला

साधना सूत्र परिचर्चाको परिचर्चाको आलोकमा (पुस्तकसमीक्षा)- डा. इन्दुल केसी

गतिविधि

बर्ष १८ अंक १२, २०८० भदौ, पूर्णाङ्क २०८

श्रीमद्भागवत महापुराण (अविच्छिन्न)

सम्पादकीय

आक्षेप पोख्ने किन ? (कविता)- धर्मानन्द भारवि

सांख्ययोग (गीताज्ञान)- आचार्य खेमराज केशवशरण

शास्त्र, शिव समन्वय र सफलता (समसामयिक)- घनश्याम कोइराला

कहिले कर्मत्याग हुन्छ ? (आध्यात्मिक वार्ता)- श्रीमहेन्द्रनाथ गुप्त श्री 'म'

वेदका रक्षक हयाग्रीव (चिन्तन)- सहप्रा. डा. विनुबाबा अर्याल

स्वामी चन्द्रेशप्रति हार्दिक श्रद्धाञ्जलि (संस्मरण)......

आशापुरेश्वर-डोलेश्वर एवम् पशुपति दर्शन (देश दर्शन)- विजयराज न्यौपाने

कुश कसरी पवित्र (समय-सन्दर्भ)- हरिप्रसाद सोडारी

हिन्दू राष्ट्र नेपालको औचित्य' (दस्तावेज)- प्रा. डा. ऋषिराम पोखरेल

बहुप्रतिभाका धनी (पुस्तक अंश)- प्रा. शिवगोपाल रिसाल

परमानन्द खरेल स्मृति समिति (परिचय)- शारदा शर्मा

गतिविधि ❖

कागबेनीका बाढीपीडितलाई राहत वितरण

मुस्ताङको कागबेनीमा गत साउन २८ गते अप्रत्याशित रूपमा आएको बाढीका कारण पीडित परिवारलाई राहत वितरण गरिएको छ । गत भदौ १७ गते अखण्डज्योतिबाबा स्वामी श्रीजी च्यारिटेबल ट्रष्ट नेपाल तीर्थस्थल विकास राष्ट्रिय समितिको संयोजन तथा जिल्ला प्रशासन कार्यालय मुस्ताङ र बारागुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिकाको समन्वयमा बाढीपीडितहरूलाई राहत वितरण गरिएको हो । बाढीबाट प्रभावित भएका ती परिवारलाई अनन्त विभूषित मुक्तिनाथ पीठाधीश्वर स्वामी कमलनयनाचार्य (मुक्तिनाथ बाबा)ले राहत वितरण गर्नुभएको थियो । पीडित परिवारलाई खाद्यान्न र लत्ताकपडासहित तत्काल आवश्यक पर्ने भाँडाकुँडा र अन्य सामग्रीसँगै प्रतिपरिवार रू. १० हजार उपलब्ध गराइएको विश्वशान्ति गण्डकी महासभाका प्रवक्ता आचार्य सुदर्शन बडालले जानकारी दिनुभयो । सो बाढीले त्यस क्षेत्रका कम्तीमा पनि २९ घरपरिवारलाई पूर्णरूपमा क्षति पुऱ्याएकाले तत्कालका लागि केही मात्रामा भए पनि सहयोग पुगोस् भनेर उनीहरूलाई यी अत्यावश्यकीय सामग्री प्रदान गरिएको बडालको भनाइ थियो ।

राहत वितरण गर्नुहुँदै मुक्तिनाथ पीठाधीश्वर स्वामी कमलनयनाचार्यले सङ्कटमा परेका बेला मानवकल्याणस्वरूप एकले अर्कालाई सहयोग गर्नु सबैको कर्तव्य भएको बताउँदै कागबेनीमा अप्ठेरोमा परेका सबैलाई आफ्नै दाजुभाइ दिदीबहिनी सम्झिएर सहयोग गर्न स्थानीय साथै नेपाल सरकार र सरकारका विभिन्न निकायलाई आग्रह गर्नुभयो ।

राहत वितरण समारोहमा मुस्ताङका प्रमुख जिल्ला अधिकारी अनुप केसी, बाढीग्रस्त क्षेत्र बारागुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिकाका अध्यक्ष रिङजिन नामगोल गुरुङका साथै सो गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष, वडा नं ४ का अध्यक्षसहितका जनप्रतिनिधि उपस्थित हुनुहुन्थ्यो ।

सो बाढीबाट मुक्तिनाथ, दामोदरकुण्ड एवम् कागबेनीधाम जाने तीर्थालुको आवास तथा भोजनका लागि कागबेनीमा मुक्तिनाथ बाबाको सङ्कल्पमा निर्माण भएको अतिथि आश्रम गृहमा पनि क्षति पुगेको छ ।

रूबीभ्यालीमा २२ फिट अग्लो शिव मूर्ति

धादिङको रूबीभ्याली-४ बोराङ डाँडामा २२ फिट अग्लो शिवको मूर्ति स्थापना गरिएको छ । गत भदौ १५ गते आयोजित एक विशेष समारोहमा सात सय टन तौल भएको ढुंगाबाट निर्माण गरिएको शिवजीको उक्त मूर्ति श्री १००८ परमहंस कालीदास बाबाले प्रतिस्थापन गर्नुभएको हो । कार्यक्रममा राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टीका उपाध्यक्ष तथा सांसद बुद्धिमान तामाङका साथै पशुपति क्षेत्र विकास कोषका सदस्य सचिव मिलन थापासहितको सहभागिता रहेको थियो ।

धादिङको दुर्गम क्षेत्रमा पर्ने उक्त गाउँपालिकामा भगवान् शिवको मूर्ति स्थापना गरिंदा धार्मिक पर्यटन बढाउन सहयोग पुग्ने तामाङको तर्क छ । 'रूबीभ्याली पर्यटकीय दृष्टिले महत्त्वपूर्ण क्षेत्र हो,' उहाँले भन्नुभयो- 'शिवको २२ फिट अग्लो प्रतिमा स्थापनाले धार्मिक पर्यटकलाई पनि बढाउने विश्वास लिएका छौँ ।' पछिल्ला दिनमा चर्चहरू धेरै निर्माण भइरहेको चर्चा चलिरहेका बेला शिवको मूर्ति स्थापना गरिएको हो ।

श्रमदानमार्फत मन्दिर निर्माण

गोरखाको भीमसेन थापा गाउँपालिका वडा

नम्बर-७ स्थित बोर्लाङ्ग जलबिरेमा स्थानीयबासीहरूले श्रमदानबाट मन्दिर निर्माण गरेका छन् । जलबिरेमा स्थानीय कुमाल समुदायले जनश्रमदानमार्फत गणेश मन्दिरको निर्माण सम्पन्न गरेका हुन् ।

नवनिर्मित मन्दिरको गत भदौ २० गते एक कार्यक्रममा बिच भीमसेन थापा गाउँपालिका वडा नम्बर ७ का वडाध्यक्ष नारायण श्रेष्ठले उद्घाटन गर्नुभयो । टोलमा सामूहिक रूपमा पूजाआजा गर्नका निम्ति गाउँलेहरूले मिलेर गणेशको मन्दिर निर्माण गरेको वडाअध्यक्ष श्रेष्ठले बताउनुभयो । मन्दिर उद्घाटन कार्यक्रममा स्थानीयबासीहरूले मन्दिर परिसरमा पुराण समेत लगाएका थिए । कार्यक्रममा नगरपालिकाको वडा नम्बर ८ का वडाध्यक्ष बिष्णुकुमार श्रेष्ठ, वडा सदस्यहरू, स्थानीयबासी लगायतको उपस्थिति रहेको थियो ।

विद्वत परिषदद्वारा अन्तरकृया

सनातन विद्वत् परिषद् काठमाडौं नेपालले आशौच र आशौचीका विषयमा अन्तरकृया कार्यक्रम गरेको छ । सर्वजन हिताय सर्वजन सुखायका लागि शास्त्र निर्देशित कार्य व्यवहारमा उतार्नुपर्ने र शास्त्र वर्जित निषेधात्मक विधि गर्न नहुने विषय प्रस्तुत भएको थियो । कार्यक्रमको संयोजन तथा सञ्चालन परिषद्का सह-सचिव सुदर्शन नेपालले गर्नुभएको थियो । कार्यक्रम परिषद्का अध्यक्ष प्रा. डा. दीर्घराज घिमिरेको सान्निध्यमा भएको थियो । स्वागतका क्रममा रामकृष्ण उपाध्यायले समसामयिक विषयमा आफ्नो विचार राख्नु भएको थियो । आशौचसँग सम्वन्धि विषयवस्तु समेटिएको कार्यपत्र प्रा. डा. देवमणि भट्टराईले प्रस्तुत गर्नुभएको थियो भने कार्यपत्रमाथि प्रा. डा. आनन्द घिमिरेले टिप्पणी गर्नु भएको थियो । कार्यक्रम प्रश्नोत्तरात्मक रूपले अगाडि बढेको थियो ।

प्रा. डा. रामचन्द्र गौतमको प्रमुख आतिथ्यतामा सम्पन्न विवेचनात्मक कार्यक्रममा छलफलका क्रममा उठेका संसयात्मक विषयमा प्रमुख अतिथि प्रा.डा. गौतम सहित कार्यपत्र प्रस्तोता प्रा.डा. भट्टराईले शास्त्रीय धारणा अभिव्यक्त गर्नुभएको थियो । उक्त कार्यक्रममा प्रा. डा. माधव पाण्डेले संस्थाको गतिविधि र आगामी दिनका कार्यक्रम बारे जानकारी गराउनु भएको थियो । प्रा. डा. भवनीप्रसाद खतिवडाले संस्कारजन्य कार्य विधिवत् तरिकाले गर्दा शास्त्रोक्त फल प्राप्त हुने विचार राख्दै कार्यक्रम समापन गर्नुभएको थियो ।

कानूनी कारवाहीको निम्ति माग

प्रजानन्त्रवादी प्राध्यापक संघ नेपाल, एकाइ समिति, वाल्मीकि विद्यापीठ काठमाडौंले गौ वधको भर्त्सना गर्दै विज्ञप्ति जारी गरेको छ । गत भदौ २९ गते सो समितिका अध्ध्क्ष सहप्रा. मुरलीधर दाहाल एवम् सचिव उपप्रा. डा. रामप्रसाद पौडेद्वारा हस्ताक्षरित विज्ञप्तिमा गौहत्यालाई जघन्य अपराधका रूपमा चित्रित गर्दै त्यसमा संलग्न व्यक्तिको खोजी गरी तत्काल कानुनअनुसार कारवाही गर्न सम्बद्ध स्थानीय एवम् केन्द्रीय प्रशासनसमक्ष माग समेत गरिएको छ ।

विज्ञप्तिमा भनिएको छ- 'नेपालको सुनसरी जिल्लामा अवस्थित धरान नगरले विविध मौलिक धर्म, दर्शन र संस्कृतिको समन्वयात्मक परिचय गराएको छ, जहाँ विभिन्न धर्म र सम्प्रदायका मानिसहरू एक आपसमा अयुतसिद्धवृत्ति बनेर सामाजिक सद्भाव र धार्मिक सहिष्णुता कायम गरी बसेका छन् । यस नगरमा विराजित भगवान् पिण्डेश्वर, भगवती दन्तकाली, बुढासुब्बा एवम् पञ्चकन्या आदि प्रसिद्ध मन्दिरहरूले पनि अव्यक्त रूपमा यही नै सन्देश दिएका छन्, तर विगत केही समयदेखि विधर्मीहरूले हाम्रा आफ्नै दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा धार्मिक विद्वेष फैलाएर एकआपसमा लडाउने उद्देश्यले प्रेरित भएर धार्मिक तथा सामाजिक सद्भाव र आस्थामाथि धावा बोल्दै गोहत्या, गोमांस भक्षणजस्ता जघन्य अपराध गरेकोमा प्रजातन्त्रवादी प्राध्यापक सङ्घ, वाल्मीकि विद्यापीठ एकाइ घोर भत्सर्ना गर्दछ । गाई हाम्री आमा समान आदरणीया एवं पूजनीया भएकाले उनको संरक्षण गर्नु हामी सबै नागरिकको परम कर्तव्य हो । अतः यस्ता जघन्य अपराधमा संलग्न व्यक्तिको खोजी गरी तत्काल कानुनअनुसार कारवाही गर्न सम्बद्ध स्थानीय एवम् केन्द्रीय प्रशासनसमक्ष जोडदार माग गर्दछौं ।'

पछिल्लो समय गोवंश हत्या गरी मासु खाएको भन्दै सामाजिक सञ्जालहरूमा भिडियो छ्याप्छ्याप्ती सार्वजनिक गर्न थालेपछि यसको विरोधमा विभिन्न कार्यक्रमहरू गरिदैआएको छ ।❖

नेपालको संविधानका विशेषता

- सार्वभौमसत्ता सम्पन्न नेपाली जनताबाट जारी भएको संविधान,
- नेपाली जनतामा निहित सार्वभौमसत्ता एवं राजकीय सत्ता,
- संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था,
- धर्म निरपेक्ष राज्यव्यवस्था,
- मानव अधिकार र विधिको शासनको प्रत्याभूति,
- लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यतामा आधारित संविधान,
- समावेशीकरणको सिद्धान्तलाई आत्मसात गरिएको,
- प्रत्यक्ष र समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली,
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था,
- समाजवादउन्मुख अर्थतन्त्र,

नेपाल सरकार

विज्ञापन वोर्ड

अब गौरी मासिक इ-पत्रिकामा संसार भरि पनि पढ्न सकिन्छ ।

गौरी अब ईन्टरनेको माध्यमबाट
पनि पढ्न सकिन्छ।
www.ushaeduhouse.com

मा गएर निःशुल्क, सशुल्क
डोनेशनमा पढ्न सकिने
जानकारी गराउँदछौं।

देश तथा विदेशमा रहनु
भएका पाठक वर्गले सिधै
सर्वसुलभ रूपमा पढ्न सक्नुहुनेछ।

WELCOME TO OUR LIBRARY.

गौरी मासिक पत्रिकाको निरन्तरताको निम्ति अक्षय कोष निर्माणको लागि यहाँको सानो सहयोग हाम्रो लागि अमूल्य रहनेछ । सहयोगको निम्ति-

eSewa
GAURI PUBLICATION
9851053601

अरुणसिंह पण्डालवाला
प्रोपाइटर

ॐ

अरुणसिंह पण्डालवाला
गौरीघाट काठमाडौं, मोबाइलः ९८५१२५४२२४,९८४१७४२०९६, ९८४१७८४५०५

सेवाहरू:
वाटरप्रुफ पण्डाल, पाल, गेट, मञ्चका साथै सजावटका लागि सम्पर्क गर्नुहोला
साथै बत्ती, जेनेटर र साउन्डसिष्टमका निम्ति समेत सम्झनुहोला ।

नव वर्ष २०८०को पावन अवसरमा
हाम्रा समस्त ग्राहक महानुभावहरूमा हार्दिक शुभकामना !

शुद्ध, सफा र स्वादिष्ट नेपाली
भोजनका लागि सदैव सम्झनुहोला ।

त्रिवेणी भोजनालय
क्षेत्रपाटी, काठमाडौं | फोनः ४२५१९८४

संस्कृत, नेपाली एवम् हिन्दी भाषामा समेत वेद, पुराण, ज्योतिष, कर्मकाण्ड आदि विषयमा विभिन्न धार्मिक पुस्तकहरू चाहिएमा सधैं सम्झनुहोला !

दुर्गा धार्मिक पुस्तक पसल
पशुपति, काठमाडौं
सम्पर्कः ९८४१५२१३५३

Your Printing Solution

"गुणस्तरीय छपाई,
सुपथ मुल्य"

किशोर अफसेट प्रेश प्रा. लि.
गोल्कोपाखा, ठमेल, काठमाडौं, फोनः ०१-४०२२५४४

Nandan
Sweets & Namkeen

100% Pure Vegetarian
Restaurant

BALAJI FOODS NEPAL
Vishnu Sadan, Pinglesthan, Gaushala
(Airport Road) Kathmandu
Contact No.: 01-5914823, 9702615000

गो.हु.का. (म.क्षे.हु.नि.द.नं.) १०/०६७/०६८

हार्दिक आभार

गौरी १९ औं

वर्षमा प्रवेश

गौरी मासिक पत्रिका १८ औं वर्ष पूरा गरी १९ औं वर्षमा प्रवेश गरेको सुखद अवसरमा समस्त पाठकवर्ग, विद्वान् लेखकहरू, विज्ञापनदाताहरू सहित सम्पूर्ण शुभचिन्तकहरूमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं ।

आगामी दिनहरूमा समेत यहाँहरूको साथ सहयोग अपेक्षा गर्दछौं । साथै यस पत्रिकाको अविचलित यात्रा सुनिश्चित गर्न दीगो स्थायी श्रोतको आवश्यकता महसुस गर्दै गौरीका शुभचिन्तकहरूबाट अक्षय कोष स्थापना गर्ने सुझाव प्रदान गरे बमोजिम यसका लागि यथासक्य सहयोग गरिदिनु हुन शुभेच्छुकहरू समक्ष सविनय अनुरोध गर्दछौं ।

सम्पर्कः
भुवनेश्वरीमार्ग, पशुपति, काठमाडौं
९८०३०९२४१७, ९८५१०५३६०१